

מפתחות ענינים - אות ד'

דאורייתא - דרבנן

שבדינים מהתורה אין חילוק בין לכתחילה לבין בדיעבד אלא אם צריכים מהתורה דבר מסוים הרי זה מעכב.

גיטין: חלק ההערות דף ד' הערה ה'.

סנהדרין: נ"ג (קטע ראשון).

דברי הנתיבות המשפט ש"אפשר דאף דבאיסורי תורה אפילו אוכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגין על היסורין, מ"מ באיסור דרבנן א"צ שום כפרה וכאילו לא עבר דמי. תדע וכו', אלא ודאי דאינו נענש כלל על השוגג באיסור דרבנן והרי הוא להאוכל כאילו אכל כשרה".

סוכה: ו'.

ובסברת הדבר י"ל דהיינו משום שבאיסור דרבנן כל מהות האיסור היא שלא ימרוד בהציוויים שלהם, ובשוגג הרי לא מרד. א"נ שכשקבעו חכמים את האיסורים תיקנו שהם אוסרים רק למי שמודע להעובדא אבל לא למי שהוא שוגג.

סוכה: ו'.

בענין דברי תוס' שהיכא שהוא יושב בסוכה בצורה שאסרו חכמים אינו יוצא אפילו מהתורה, האם זה דין רק בסוכה משום שאין זה נחשב בגדר תשבו כעין תדורו כיון שאסרו חכמים, או האם כוונתם היא לכל היכא שהוא מקיים מצוה על דרך שפסלו חכמים.

סוכה י"ד, כ"ה.

דברי תוס' שהיכא שאינו מקיים את המצוה משום תנאי שהציבו חכמים ומן השמים סיבבו שאין לו אפשרות למלא אחרי התנאי אין בזה סימן קללה, ובאמת אם כוונתם היא שבאמת מותר לו לעשות את המצוה ויוצא ידי חובתו.

סוכה: י"ד.

דבורה הנביאה

בענין מה שהיתה שופטת את ישראל למרות היתה אשה.

דמויות ותקופות: זקנים ושופטים ג'.

דבר

בענין הא דאם מתו ג' בני אדם ביום אחד (ולא בג' ימים) אין זה נקרא דבר לענין קביעת תענית.

ב"ק א': רצ"ו (קטע "ועי' בתענית" ולהלן שם).

דבר שבערוה (אין דבר שבערוה פחות משנים)

בענין הנאמנות של האם לומר מה טיבו של הולד, עי' בערך ראוה מדברת.

בענין הנאמנות של ח' לומר מה טיבו של הולד, עי' בערך ח'.

בענין היכא שעד אחד אומר אשתך זינתה, עי' בערך שויא אנפשי' חתיכה דאיסורא.

בענין אם בדבר שבערוה צריכים עדות שאתה יכול להזימה ודרישה וחקירה, עי' בערך הזמה - יכול להזימה בציורים פרטיים.

בענין אם מיגו מהני בדבר שבערוה או האם בעינן דוקא עדות, עי' בערך מיגו - דינים שונים בענין לאיזה דברים מועיל מיגו.

בענין מיגו נגד עד אחד בדבר שבערוה, עי' בערך מיגו - דינים שונים בענין לאיזה דברים מועיל מיגו.

בענין אם אנן סהדי מהני בדבר שבערוה, עי' בערך אנן סהדי.

עי' עוד בערך קידושין - העדים.

בענין אם יש לאמירת בפני נכתב וכו' דין של דבר שבערוה, עי' בערך בפני נכתב - דינים שונים בענין בפני נכתב.

בענין העדות של גירושין, עי' בערך גירושין - עדי חתימה ועדי מסירה, שם - עוד עניני עדות.

בענין אם שליח להולכה, ושליח לקבלה, ושליח להובאה, צריכים מינוי בפני עדים, עי' בערך גירושין - שליח.

בענין שני עדים על ביטול הגט, עי' בערך גירושין - ביטול הגט.

בענין שני עדים בגרות, עי' בערך גרות - גר צריך שלשה.

בענין אם האיסור של נדה נחשב דבר שבערוה, עי' בערך נדה.

בענין אם להעיד על אשה שהיא סוטה ופטורה מן היבום ומן החליצה נחשב דבר שבערוה, עי' בערך יבום וחליצה - סוטה וצרתה.

בענין אם האיסור של יבמה לשוק נחשב דבר שבערוה, עי' בערך יבום וחליצה - הלאו של יבמה לשוק.

א. עדות לקיומי ועדות לברורי

ב. עד שבא רק לברר ולעשות גילוי מילתא

ג. לאסור אשה על בעלה משום סוטה

ד. אב שאומר קדשתי את בתי

ה. להעיד על מהות הגברא

ו. כנגד חזקה ושלא כנגד חזקה

ז. דינים שונים

א. עדות לקיומי ועדות לברורי

בענין שמבואר בסוטה דף ב' ע"ב שבדבר שבערוה צריכים שנים לברורי.

גיטין: פרק המביא גט ל"ט.

קושיית המפרשים מנלן מהג"ש של דבר דבר מממון שדבר שבערוה צריך עדים גם

לקיומי, הלא בממון גופא צריכים שנים רק לברורי אבל לא לקיומי.

גיטין: פרק המביא גט ע"ט.

קידושין ד': רע"א סק"ב, רע"ב סק"א, רע"ו (קטע "מיהו זה נראה").

הדרך שצריכים עדי קיום כאלו שעל פי דין יוכלו להעיד אח"כ בב"ד.

קידושין ג': מ"ו סק"ג (קטע "מיהו לכאורה" ולהלן שם).

קידושין ד': קפ"ו סק"א (קטע "ואפילו"), ר"ע (קטע "מיהו הא ליתא"), רע"א סק"ב.

דברי המחנה אפרים שצריכים שנים רק לקיום הדבר, וכן גם לברר היכא שזה ענין של להוציא אשה מבעלה, כי מה שדבר שבערוה צריך שנים ילפינן מממון ובממון צריכים שנים רק להוציא.

כתובות ב': קנ"ד סק"א (קטע "שו"ר").

הדרך שצריכים עדי קיום רק על החלות ולא על עשיית המעשה.

קידושין ג': מ' סק"ג.

בענין אם אותו סוג נאמנות שמהני לברורי, כגון "בידו", מהני גם לקיומי, דהיינו האם מספיק אם הדבר נעשה לפני סוג נאמנות זה.

גיטין: פרק השולח צ"ב (קטע "והאור גדול" ולהלן שם).

המחלוקת בין הריטב"א והתוס' הרא"ש בענין עדי קיום היכא שהצטרף גם פסול בשעת הראי', האם זה פוסל אע"פ שאינם מעידים בב"ד.

קידושין ג': מ"ו סק"ג (קטע "מיהו על פי").

בענין היכא שיש עדים קמן שמעידים שסיפרו להם עדים אחרים על הקידושין ושהם היו העדי קיום, האם יש כאן חסרון של עד מפי עד, או האם אין חסרון כי כאן אין אנו צריכים הגדת עדות בב"ד מהעדים המקוריים, אלא אנו צריכים רק שהיו שם

עדי קיום, והרי נודע לנו מהעדים שלפנינו שהיו שם עדי קיום.

קידושין א': חלק ההערות דף י"ב הערה ל'.

ב. עד שבא רק לברר ולעשות גילוי מילתא

דברי הרמב"ן שדבר שבערוה אינו צריך שנים היכא שהעיד רק מברר ועושה גילוי מילתא בעלמא כגון להעיד איזו מכמה נשים קידוש.

כתובות א': ש"ב סק"ד (דברי רעק"א שהבין שגם הר"ן סובר כהרמב"ן).

כתובות ב': קי"ח (קטע "והקשה") (דברי רעק"א הנ"ל).

גיטין: פרק המביא גט כ"ט (קטע "והנה הרמב"ן כאן").

קידושין ד': רמ"ה סק"ב סק"ג, של"ט סק"ד (קטע "מיהו צ"ע"), שצ"ה.

דברי הבית הלוי שהר"ן סובר שדבר שבערוה צריך שנים גם כשהוא רק מברר ועושה גילוי מילתא אם ע"י בירוורו הרי הוא עושה שינוי בהדין, אבל היכא שאינו בא לשנות את הדין מאיך שהיינו נוהגים בלעדו אין צריכים שנים.

גיטין: פרק המביא גט כ"ט (קטע "והנה כבר הבאנו"), של"ט סק"ד (קטע "מיהו צ"ע").

קידושין ד': רמ"ה סק"ג, שצ"ה.

ג. לאסור אשה על בעלה משום סוטה

הקושיא למה לא מהני עד אחד לומר שאשת איש זינתה לאוסרה על בעלה, הלא האיסור של סוטה לבעלה אינו בגדר דבר שבערוה.

כתובות א': קס"ח.

קידושין א': א' (קטע "וע"ע באב"מ").

הקושיא שאם סוטה לבעלה חשיב דבר שבערוה איך היא נאמנות לומר משארסתני

נאנסתי, והתירוצים על זה.

כתובות א': קנ"ט.

חומש: פר' נשא, ועד אין בה (ה'), י"ג [א] סק"ב.

בענין שסוטה מיקרי בגדר ערוה על בעלה וממילא לאוסרה על בעלה מיקרי דבר שבערוה.

יבמות א': ר"י, רי"ד (קטע ראשון וקטע "וכן הביא").

כתובות א': קס"ח.

חומש: פר' נשא, ועד אין בה (ה'), י"ג [א] סק"א [ב].

הסברא שצריכים שנים כדי לאסור אשה על בעלה כי דמי להוצאת ממון.

כתובות א': קס"ה (קטע "ויש לעיין יותר"), קס"ח (קטע "והסיק").

קידושין א': א' (קטע "וע"ע באב"מ").

עוד טעמים למה לא מהני עד אחד לומר שזינתה.

כתובות א': קס"ח.

ד. אב שאומר קדשתי את בתי

בענין מה שהאב שאומר קדשתי את בתי ובא אחד ואומר אני קדשתי הרי הוא נאמן.

קידושין ד': רמ"ה - רמ"ח.

דברי הירושלמי שאם האב אומר קדשתי אחת מבנותי ואיני יודע איזו, וכן איני יודע למי, ובא אחד ואומר אני קדשתי וזו קדשתי, אינו נאמן, וטעמים למה זה שונה מהיכא שהאב פרט איזו בת קידש.

קידושין ד': רמ"ח.

בענין דברי הר"ן שהטעם למה אם אמר האב קדשתי את בתי ובא אחד ואמר לי נתקדשה הרי הוא נאמן הרי זה כי אינו אומר נגד חזקה, וביאור דבריו. ודברי המהריב"ל שצריכים את טעמו רק לפי המ"ד שסובר שנאמן גם לכנוס אבל לענין להוציאה בגט ולהתיר אותה לעלמא גם

דברי התוס' רי"ד שלהעיד על אשה שהיא גרושה או זונה או שנשבת לפוסלה מן הכהונה הרי זה בגדר דבר שבערוה, והסוברים דלא חשיב דבר שבערוה.

יבמות א': ר"י בההערה השני'.

כתובות ב': ק"ע סק"א, קע"ד סק"ב.

קידושין ד': רנ"ד סק"ט (קטע "ד"), רנ"ח סק"ב, ר"פ סק"א סק"ב, שפ"ב (קטע אחרון).

ב"ב ב': של"ה (קטע "ועכ"פ הא דבעינן"), פרק יש נוחלין קל"ז (קטע "ד").

מכות: ב' סק"א, ג'.

חומש: פר' נשא, ועד אין בה (ה'), י"ג [ב] בההערה.

דברי הש"ש בדעת הרמב"ם שרק פסול מלידה בעי שנים כי חזינן מ"יכיר" שרק האב נאמן, אבל לומר שנתגרשה או נתחללה לא בעי שנים, ודברי הקצה"ח שרק פסול מלידה חשיב דבר שבערוה.

כתובות ב': ק"ע סק"א, קע"ד סק"ב.

קידושין ד': רנ"ד סק"א (קטע "ד"), רנ"ח סק"ב, ר"פ סק"ב סק"ד, של"ט סק"ד (קטע "מיהו צ"ע"), שפ"ב (קטע אחרון).

ב"ב ב': פרק יש נוחלין קל"ז (קטע "ד").

מכות: ב' סק"א סק"ב, ג'.

סימנים בענינים שונים: "סוטה" ד' (קטע "ויש לעיין").

דברי הגרש"ש שרק כשמעידין עליו שהוא בן גרושה אשר בכה"ג גם זרעו נפסל הרי זה נחשב דבר שבערוה.

כתובות ב': קע"ד סק"ב.

דברי המחנה אפרים שלקבוע מהות הגברא צריכים שני עדים.

כתובות א': רצ"ט (קטע "ג").

כתובות ב': קנ"ד סק"א (קטע "שו"ר"), קע"ד סק"א.

קידושין ד': רנ"ד סק"א (קטע "ג"), רנ"ח סק"ב.

בלא"ה הרי הוא נאמן כי אמרין חזקה שאין אדם חוטא ולא לו. והקושיא למה הוא נאמן דהא הוא אומר נגד רוב, דהא רוב אנשים לא קידשוה, ודרכו של הפ"י דנאמן משום שלרוב יש ריעותא, דהיינו הצד מיעוט, וכן נגד חזקה הרי הוא נאמן כשיש להחזקה ריעותא.

קידושין ד': רמ"ה (בתחילתו ובסק"ג, רמ"ז).

עוד בדברי הר"ן הנ"ל.

כתובות א': ש"ב סק"ד (קטע ראשון).

כתובות ב': קי"ח (קטע "והקשה").

גיטין: פרק המביא גט כ"ט (קטע "והנה כבר הבאנו").

קידושין ג': קל"א.

ה. להעיד על מהות הגברא

שלהעיד שכהן הוא בן גרושה נחשב עדות על דבר שבערוה.

מכות: ב' סק"א.

דברי הירושלמי שבן גרושה פסולו בבית דין.

מכות: ב' סק"ה.

בענין אם בעדות בן גרושה צריכים עדות בפני הבעל דין.

מכות: ב' סק"ה, ד' (קטע "ובדברינו").

דעת הרמב"ם שע"א נאמן להעיד שאשה היא זונה (או חללה או גרושה) כי האיסור של זונה לכהן אינו בגדר דבר שבערוה.

סימנים בענינים שונים: "בענין עד אחד" (קטע "והנה לעיל").

"סוטה" ד' (קטע ויש לעיין), ו'.

דברי האב"מ והמחנה אפרים שגם הרמב"ם שסובר שע"א נאמן להעיד על אשה שהיא זונה ואסורה לכהן הרי הוא מודה שלאחר שסבר נשאת לכהן צריכים שנים.

כתובות א': קס"ח (קטע "והסיק").

קידושין א': א' (קטע "וע"ע באב"מ").

קידושין ד': ר"פ סק"ה.

מכות: ב' סק"ד (קטע אחרון).

כתובות א': שמ"ב סק"א.
 קידושין ד': שפ"א (קטע
 "ובסברת").

ו. כנגד חזקה ושלא כנגד חזקה

בענין אם בדבר שבערוה צריכים שני עדים
 גם כשאינם מעידים כנגד חזקה (דברי
 המהרי"ק שרק כשמעידים נגד חזקה,
 והשגת הש"ש).

יבמות ג': כ"א, ל"ז, מ"א, מ"ב,
 ס"ד (קטע אחרון), ס"ח.

כתובות א': מ"ט.

כתובות ב': קל"ג* (קטע "ויש
 להביא"), קנ"ד סק"א (קטע
 "ומדברי"), קנ"ט.

גיטין: פרק המביא גט כ"ט, ל',
 ל"ג בההערה השלישית, מ', מ"א,
 מ"ב, קכ"ד (קטע "מיהו יש
 לתרין"), פרק השולח ל"ב, צ"ב.

קידושין ד': רי"ב, רמ"ה, רנ"ח
 סק"ד, רס"ג סק"א, רפ"א סק"ג,
 שפ"א.

מכות: ה' (קטע "עוד יש
 להוכיח").

זבחים א': ס"ז.

סימנים בענינים שונים: "סוטה" ד'
 (קטע "ובטעם הדבר"), ז'.

בענין אם יש הבדל אם הוי נגד חזקה או
 לא היכא שצריכים עדים לקיומי.

גיטין: פרק השולח צ"ב (קטע
 "ברם הבית מאיר" ולהלן שם).

דברי הפ"י בדעת הרמב"ם שעד אחד נאמן
 בדבר שבערוה נגד חזקה דאיתרע.

קידושין ד': ר"פ סק"ג.

בענין אם לפי הצד שדבר שבערוה צריך
 שנים רק כשמעידים נגד חזקה, הוא הדין
 שצריכים שנים כשמעידים נגד חזקה
 העשוי להשתנות, וכן היכא שהחזקה לא
 רק עשוי להשתנות אלא בודאי תשתנה
 בהעתיד.

יבמות ג': מ' (קטע "גם יש לבאר
 שכוונתם" ולהלן שם).

ב"ב ב': של"ה (קטע "ועכ"פ"),
 פרק יש נוחלין קל"ז (קטע "ג"י").
 מכות: ב' סק"ג.

שיטת הרמב"ם שהוא נאמן על עצמו שהוא
 כהן לענין לאסור את עצמו בגרושה
 וטומאה, ואם הוא עובר הרי הוא לוקה,
 אבל הנבעלת נשארת רק ספק חללה, ופליגי
 המל"מ והש"ש לענין דין הבנים.

כתובות ב': קע"א (קטע
 "והרמב"ם").

דברי האמרי ברוך בדעת הרמב"ם הנ"ל
 שעד אחד נאמן לאסור בדבר שבערוה
 בציורו של הרמב"ם כי הרמב"ם איירי
 באיקבע איסורא, דהיינו כשנתערבו גרושה
 או זונה באשה כשירה דבודאי יש כאן
 אשה גרושה או זונה.

קידושין ד': ר"פ סק"ג.

בענין אם סגי בעד אחד כדי לקבוע שבן
 מסוים הוא בכור לירושה.

ב"ב ב': פרק יש נוחלין קכ"א,
 קל"ז.

בענין אם להעיד על אשה שהיא אשת אח
 או אחות אשה חשיב דבר שבערוה, או לא
 כי "עיקר דבר שבערוה אין פחות משנים
 זהו באשת איש בגיטין וקידושין וזנות
 דאשת איש לאוסרה על בעלה".

גיטין: חלק ההערות דף ב' הערה
 ק"ו.

בענין מה שע"א נאמן לומר לענין יבום
 שפלוגי הוא אחיו של המת כי חשיב רק
 בגדר "גילוי מילתא".

גיטין: פרק המביא גט כ"ח סק"ב
 סק"ד.

בענין בעל שאמר זה בני או זה אחי.

קידושין ד': ר"ס - רס"ד.

בענין הא שע"א ואפילו אשה נאמנים
 לבדוק סימני נערות.

גיטין: פרק המביא גט כ"ח סק"ב
 סק"ד.

בענין אם ע"א נאמן לומר על אדם שהוא
 ממזר או האם חשיב דבר שבערוה.

גיטין: פרק המביא גט ל"ו (קטע "והקה"י"), מ' (קטע "ברם יש ליישב").

ז. דינים שונים

דברי המדרכי שחייבי לאוין לא חשיבי דבר שבערוה.

יבמות ג': מ"ג.

כתובות א': קס"ח.

סברת השב שמעתתא שהיכא שלפי דברי העד אינה אסורה, אין זה נקרא שהוא אומר על דבר שבערוה כי הוא אומר שאין כאן דבר שבערוה.

כתובות א': קנ"ט (קטע ראשון), רצ"ט (קטע "ג'").

כתובות ב': קל"ו (קטע "ב'").

קידושין ד': רס"ג סק"א.

בענין אם בדבר שבערוה מצרפים שני עדים המעידים משני טעמים, וכגון שע"א אומר שאינה שותה משום שזינתה וע"א אומר שאינה שותה משום שלא זינתה.

כתובות ב': קמ"ד (קטע ראשון).

בענין אם מהני רוב כדי להתיר אשת איש. כתובות א': נ"ז.

קושיא בענין אין דבר שבערוה פחות מב'.

קידושין א': חלק ההערות דף י"ב הערה כ"א.

בענין הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה.

כתובות א': ק"ע (קטע "ועי' בתוס' הרא"ש").

דברי המאירי שנתן הנביא הי' נאמן על פי נבואתו שדוד בא על בת שבע, והקושיא דהא לא בשמים היא.

כתובות א': ק"ע (קטע ראשון).

בענין אם עד אחד נאמן בדבר שבערוה היכא שהדבר הוא בידו, ובענין הא דבעל שאמר גירשתי את אשתי נאמן מכאן ולהבא אבל לא למפרע.

יבמות ג': ל"ח בהערה השלישית, מ"א (קטע "מיהו צ"ע").

כתובות ב': קכ"ב (קטע "והנה בכ"ב"), (רי"ח).

גיטין: פרק המביא גט ל"ג בהערה השלישית, מ' (קטע "מיהו צ"ע" ולהלן שם), מ"ב, רמ"ה סק"א סק"ב סק"ד (קטע אחרון), פרק השולח צ"ב (קטע "והאור גדול"), פרק השולח - עבדים ע"ג (קטע "ולכאורה גם כוונת" וקטע "ועכ"פ").

קידושין ד': רנ"ט סק"א (קטע אחרון).

דבר שלא בא לעולם

א. טעמים ויסודות בענין דבר שלא בא לעולם

ב. בענין דעת רבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם

ג. היכא שאמר מעכשיו

ד. הקנה לנולדים

ה. בידו

ו. ציורים שונים של דבר שלא בא לעולם

א. טעמים ויסודות בענין דבר שלא בא לעולם

בענין אם הטעם למה אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם הוא משום שחסירה סמיכות דעת, או האם הוא חסרון עצמי.

קידושין ד': רכ"ז (קטע "ויש לתלות").

ב"מ: פרק המפקיד ט"ו (קטע "מיהו עי' ברמב"ן"), כ"ב, כ"ט (קטע "ותי' בשם הרמב"ן").

דברי המבי"ט שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם לבנו כיון שדעתו קרובה אליו. ודברי השער המלך שרק לבנו אבל לא לבן בנו.

ב"ב ב': פרק יש נוחלין קל"ח סק"ג.

דברי הכנה"ג שהיכא שהוא מוכר דבר שלא בא לעולם ביחד עם דבר שבא לעולם הרי זה מועיל, ודברי הנתי"מ שחולק על זה.

ב"ב ב': פרק יש נוחלין קל"ט.

הדרך שלא כל דבר שמעכב את החלות גורם להחפץ הנקנה להיות נחשב בגדר לא בא לעולם, אלא רק היכא שזה נחשב שהחפץ לא הגיע לכלל אפשרות החלות, רק אז הרי זה נחשב דבר שלא בא לעולם, אבל לא היכא שהחפץ שפיר הגיע לשלב של אפשרות החלות רק שהעיכוב הוא בגדר דבר הפוסל.

קידושין ד': רכ"ז (קטע ב"ב").

בענין אם החסרון בדבר שלא בא לעולם הוא מצד החפץ או מצד החלות, דהיינו האם החסרון הוא משום שהדבר הנקנה אינו עכשיו בהעולם באותה צורה שאפשר לקנותו, או האם החסרון הוא משום שהחלות שהוא רוצה לעשות אינה יכולה להיות עוד בהעולם.

קידושין ד': רל"ו (קטע ויש ליישב ולהלן שם), רל"ט (קטע "והכריע").

שמהעובדא שהמקנה דבר שלא בא לעולם יכול לחזור בו אפילו לפי רבי מאיר, מוכח שכשהוא מקנה דבר שלא בא לעולם החלות חלה רק כשבא לעולם ולא בשעת ההקנאה.

קידושין ג': קנ"א (קטע "והחמדת שלמה").

קידושין ד': רמ"א סק"א.

ב"מ: פרק המפקיד ט"ז (קטע "ועכ"פ").

ב"ב ב': פרק יש נוחלין מ"ה סק"א.

ב. בענין דעת רבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם

בענין אם פירות דקל דעבידי דאתו מהני לפי רבי מאיר משום דנחשב שהם בעולם, או האם הוא משום שבכה"ג שפיר יש סמיכות דעת.

ב"מ: פרק המפקיד כ"ב, כ"ט (קטע "ותי בשם הרמב"ן").

משמעות דברי רש"י שלפי רבי מאיר חל החלות למפרע.

קידושין ד': רכ"ו, רמ"א סק"ב.

הדרך שחל עכשיו על הזמן שלאחר שיבוא לעולם.

קידושין ד': ו (קטע "וצ"ל"), רמ"א סק"א (קטע "והנה כבר ביארנו").

ב"מ: פרק המפקיד ט"ז (קטע "ועכ"פ" וקטע אחרון).

הדרך שלפי רבי מאיר לא חשיב שיש כאן עכשיו לפני שבא לעולם אפילו מעשה קנין, ומש"ה יכול לחזור בו ואין כאן חסרון של לא אתי דיבור ומבטל מעשה.

ב"מ: פרק המפקיד ט"ז (קטע "ועכ"פ").

בענין המחלוקת בין רב נחמן ורב הונא בב"מ דף ס"ו ע"ב במוכר פירות דקל.

קידושין ג': קנ"א (קטע "והחמדת שלמה").

קידושין ד': רל"ז סק"א (קטע "מיהו בב"מ ולהלן שם), רמ"א סק"א (קטע "והנה הריטב"א ולהלן שם).

ב"מ: פרק המפקיד ט"ז.

ע"ע בסק"ד.

ג. היכא שאמר מעכשיו

"לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו": צדדים שונים בענין איך מהני מעכשיו.

קידושין ד': רמ"א.

דברי הרשב"א במס' קידושין שהיכא שאמר מעכשיו אז לפי רבי מאיר כבר מעכשיו אינו יכול לחזור בו אבל צריכים שהשטר ישאר קיים, ודברי תוס' בב"מ שחולקים על זה וסוברים שיכול לחזור בו אבל אין צריכים שהשטר ישאר קיים.

נדריים: פרק ארבעה נדריים - "הסוגיא של בר פדא" י' (קטע "והביא"), פרק אין בין המודר י"ג סק"ד.

ב"מ: פרק אלו מציאות כ"ב (קטע "והביא").

ב"ב ב': פרק יש נוחלין ק"ג.

עוד בענין אם הוא יכול לחזור בו, וכן בענין אם מפריע אם נקרע השטר.

קידושין ד': רכ"ו (קטע "ולפי רש"י"), רמ"א.

עוד בענין אם יכול לחזור בו.

גיטין: פרק המביא גט תס"ג סק"ג.

ד. הקנה לנולדים

בענין המחלוקת בין רב נחמן ורב הונא בענין הקנה לנולדים, דלפי רב הונא לא מהני אפילו לפי רבי מאיר, ולפי רב נחמן מהני אפילו לפי רבנן. ובענין אם סברת ר"נ היא משום שהוא סובר ש"לדבר" עדיף מ"דבר", או האם סברתו היא משום שהוא סובר שעובר חשיב דבר שבא לעולם.

גיטין: פרק המביא גט תל"ו.

דברי רעק"א והקצה"ח שאפילו לפי רב נחמן, היכא שעוד אין כאן אפילו עובר, לא מהני, אבל דוקא לפי רבנן, אבל לפי רבי מאיר שפיר מהני.

גיטין: פרק המביא גט תל"ו.

דברי החת"ס שגם לפי רב נחמן אם הקנה דבר שלא בא לעולם לדבר שלא בא לעולם לא מהני אפילו לפי רבי מאיר.

גיטין: פרק המביא גט תל"ו.

דברי השב שמעתתא שכשיש דין תורה על ולד, אין חזקת מרא קמא למי שהי' בעלים כשהי' עובר, כי הולד נחשב דבר חדש, וכדבר שלא בא לעולם בהיותו רק עובר, ושקשה על זה מהסוגיא של מחליף פרה בחמור וילדה דאיתא בגמ' ששפיר יש כאן חזקת מרא קמא.

ב"מ: פרק שנים אוחזין רע"ד.

ה. בידו

דברי הקו"ש שבין לפי רבי מאיר ובין לפי רבנן בענין שיהי' בידו, רק שלפי רבי מאיר סגי בזה שיהי' בידו כשיבוא לעולם, אבל היכא שגם אז לא יהי' בידו מודה רבי מאיר שלא מהני.

ב"ב ב': פרק יש נוחלין קמ"א.

דברי האבני מילואים דהיכא שהוא עכשיו

בידו, אז הדין לפי רבנן הוא כמו לפי רבי מאיר היכא שאינו בידו (ודברי הגידולי שמואל שלפ"ז אם אמר מעכשיו, שוב לא יוכל לחזור בו, כמו לפי ר"מ לדעת הרשב"א).

ב"ב ב': פרק יש נוחלין ק"ג.

בענין כל שבידו לאו כמחוסר מעשה.

קידושין ד': רכ"ו - רכ"ז.

בענין אם הכוונה היא שנחשב כאילו כבר נעשה, או האם הכוונה היא שמספיק בהמצב של בידו.

נדרים: פרק ארבעה נדרים - "הסוגיא של בר פדא" י"ג.

קידושין ד': רכ"ו (קטע "עוד יש לבאר"), רכ"ז (קטע "ויש להקדים עוד" ולהלן שם).

בענין היכא שאסור לעשות את הדבר לכתחילה, אבל בדיעבד מהני, האם זה נקרא שבידו לעשות.

נדרים: פרק ארבעה נדרים - "הסוגיא של בר פדא" י"ב (קטע "ועי' בבית הלוי" ולהלן שם).

בענין שבידו לא מהני היכא שאין הדבר שלו אע"פ שבידו לעשותו שלו, אלא בידו מהני רק היכא שהוא כבר שלו רק שבכל זאת יש איזה עיכוב שבידו לסלק.

נדרים: פרק ארבעה נדרים - "הסוגיא של בר פדא" י"ב (קטע "ועוד כתב הבית הלוי" ולהלן שם), פרק אין בין המודר י"ג סק"א סק"ג.

בענין מה שהאומר "שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה תהא הקדש" הרי זה מועיל גם לפי רבנן שסוברים שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם משום שבידו לפדותו.

נדרים: פרק אין בין המודר י"ג סק"ב סק"ג, פרק השותפין ח' סק"ג, י"ד (קטע "ועוד דן" ולהלן שם).

גיטין: פרק השולח - עבדים ע"ח סק"ב (קטע "וכבר" ולהלן שם).

ו. ציורים שונים של דבר שלא בא לעולם.

המחלוקת בין הבעל המאור והמלחמות בענין אם מלוה מיקרי אינו ברשותו ודבר שלא בא לעולם.

קידושין א': ע"ה (קטע "והנה הבעל המאור").

קידושין ג': פ"ט סק"ג.

ב"ק א': תכ"ד* במילואים (קטע "עוד יש ליישב דאירי").

עוד בענין אם מלוה מיקרי אינו ברשותו ודבר שלא בא לעולם.

גיטין: פרק המביא גט תל"ד.

דברי הגר"ח שבמלוה, אע"פ שהכסף שהמלוה יקבל הוי דבר שלא בא לעולם ואינו ברשותו, אבל בכל זאת עצם החוב והשיעבוד חשיבי שפיר דבר שישנו בעולם ואפשר להקנותו.

גיטין: פרק המביא גט תל"ד.

בענין מחילה על דבר שלא בא לעולם.

קידושין ג': צ"ח (קטע "ולהלן שם").

ב"ק ב': המשך פרק הגוזל קמא מ"ד* (קטע "ולהלן שם" וקטע "והנה גם").

ב"ב ב': פרק יש נוחלין ק"ג, קט"ו.

"הרי את מקדושת לאחר שתשתחררי".

גיטין: פרק השולח - עבדים נ"ח.

דהיכא שהשטר קידושין נכתב בשעה שאין האשה ראוי' להתקדש אין זה נקרא שנכתב לשמה, ובענין אם זה אמת רק לפי רבנן, או האם אפילו לפי רבי מאיר אין זה נקרא שנכתב לשמה.

גיטין: פרק - עבדים נ"ח (קטע "ועכ"פ"), נ"ט.

שלפי מאי דקי"ל שעדי מסירה כרתי אז עדי החתימה אינם עושים את הגירושין אלא את החפצא של הגט, ובנוגע לעשיית הגט אין חסרון של לא בא לעולם אם

האשה אינה ראוי' עוד לגירושין.

גיטין: פרק השולח - עבדים נ"ט.

דברי המהרי"ט שהדין של רבי יוחנן בן ברוקה שאדם מנחיל לבניו כל מה שירצה אינו מועיל על דבר שלא בא לעולם, ודברי הרי"ט אלגזי שלפי הרמ"ה הרי זה שפיר מועיל.

ב"ב ב': פרק יש נוחלין ק"מ.

שלפי המ"ד שסובר שמעשר שני הוא ממון גבוה אינו יכול למוכרו, אבל האם לפי רבי מאיר אפשר למוכרו קודם שבא לעולם אע"פ שבשעה שיבוא לעולם יהי כבר מעשר שני.

קידושין ג': קנ"א, קנ"ג.

בענין מתי נקרא "בא לעולם", האם משעה שנעשה שחת, או משעת חנטה, או משעת סמדר, או משעת גידול שלישי, או מהשעה שהוא מתבשל. וכן בענין אם שייך לחלק בזה בין תרומה לקנין, וכן בין תבואה לפירות.

קידושין ג': קנ"ב.

קידושין ד': רל"ז.

פסקו של הרמב"ם שכדי לתרום בעינן לכל הפחות שהביאה שלישי.

קידושין ד': רל"ח סק"ד.

דעות הראשונים בביאור דעת רבי אלעזר בן יעקב בדבר שלא בא לעולם.

קידושין ד': רל"ח.

הדעה שכדי להקדיש קדושת הגוף אין צריכים שהדבר כבר יהי' בעולם, ולכן סובר רבי יוחנן שאפשר להקדיש עובר אע"פ שהוא סובר שהמזכה לעובר לא קנה.

קידושין ד': רל"ח (קטע אחרון).

דברי הב"י שכיון שקונמות הם כקדושת הגוף אפשר לנדור גם מדבר שלא בא לעולם.

קידושין ד': רל"ח בהערה השני'.

המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד בענין אם יכולים לנדור להקדיש דבר שלא בא לעולם.

גיטין: פרק המביא גט תי"ט, ת"כ, תכ"ה.

דברי רעק"א שאם היתומים צריכים את החפץ כדי לפרוע את החוב שלהם אולי מצוה זו קודמת למצוה לקיים דברי המת, ודברי הגר"ש היימן על זה.

גיטין: פרק המביא גט ת"כ.

דברי תוס' שלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת כשבשעת מיתה הי' ביד שלישי אלא היכא שהשליש מתרצה (ובענין היכא שהוא ביד היורשים).

גיטין: פרק המביא גט תכ"ד.

דברי ר"ת שלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת כשבשעת מיתה הי' ביד שלישי אלא היכא שהושלש בידי מתחילה לשם כך (ובענין כשהוא ביד היורשים).

גיטין: פרק המביא גט תי"ט, תכ"ב, תכ"ג.

דברי הרמב"ן שמצוה לקיים דברי המת רק כשצוה להיורשים אבל לא כשאמר לעדים.

גיטין: פרק המביא גט תי"ח.

דברי הרמב"ן שלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא כשהנכסים הם ביד יורשו או מקבל מתנתו אבל לא היכא שנכסי המת נעשו הפקר וזכה מי שהוא מן ההפקר כמו בגר שמת.

גיטין: פרק המביא גט תכ"ה.

דברי ר"ת שלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת בגר שמת כיון שאינו בירושה, ודברי תוס' שדחו דרך זה.

גיטין: פרק המביא גט תכ"ה.

דברים שבלב

בענין דברים שבלב בהציור של ידות, עי' בערך ידות - כללי.

א. כללי

ב. נדרים

א. כללי

בענין המחלוקת אם דברים שבלב אינם

נדרים: פרק כל כנויי ל"ח סק"ב סק"ג.

דברי הרמ"א שהמקדש עובר אינה מוקדשת אפילו אם הוכר עוברת.

קידושין ד': רל"ז סק"ב (קטע אחרון).

המחלוקת ראשונים בענין אם לפי הרמב"ם במקדש עובר הקידושין חלין עכשיו או רק לאחר שתלד, ובענין לגבי מה שיך לומר שחל כבר עכשיו

קידושין ד': רל"ט.

הצדדים שכתב הגר"ח שלפי הרמב"ם במקדש עובר המעשה קידושין חל מיד רק שאינה נקראת מקודשת עד שתולד, א"נ דשפיר נקראת מקודשת רק שאכתי לא חל כאן חלות האישות.

קידושין ד': רל"ט (קטע "והכריע").

בענין פירות דקל, ודקל לפירותיו.

ב"מ: פרק המפקיד ט"ו - ל'.

בענין מוכר פרה לכפילא.

ב"מ: פרק המפקיד ט"ו - ל'.

בענין מוכר עבד לקנס.

ב"מ: פרק המפקיד כ"ג - ל'.

דברי המת

בענין אם מצוה לקיים דברי המת פועל קנין.

גיטין: פרק המביא גט תי"ט, תפ"ב, תפ"ז, תפ"ח, פרק השולח - עבדים ס"ד (דפקע הממון מחיים ואינו כמו מתנת שכיב מרע שאינה חלה אלא לאחר מיתה).

בענין קושיית תוס' למה צריכים "דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי" תיפוק ל' משום שמצוה לקיים דברי המת.

גיטין: פרק המביא גט תי"ט.

דברי הרמ"א בשם המרדכי שאם מוכר היורש את החפץ ולא קיים דברי המת מה שעשה עשוי, ודברי הגר"ש היימן על זה.

משום דהוי דברים שבלב.

קידושין ג': קי"ט (קטע אחרון).

שהיכא שטעה בדיבורו לא אמרין שדברים שבלב אינם דברים.

קידושין ג': קי"ד.

דרכו של העצמות יוסף דהיכא שאנסו אותו לדבר לא חשיב בגדר דיבור ושפיר מהני בכה"ג דברים שבלב.

קידושין ג': קי"ב סק"ב ולהלן שם.

דרכו של הפרי יצחק שהיכא שב"ד אנסו אותו כדין, שפיר חשיב דיבור.

קידושין ג': קי"ב סק"ה.

דברי הרא"ש בפרק יש נוחלין שספק אומדנא חשיב דברים שבלב, ובתורת ודאי אינו מועיל.

גיטין: פרק השולח ח', כ"ד.

דברי הריטב"א בקידושין דף נ' שאפילו דברים שבלבו ובלב כל אדם אינם יכולים לסתור את מה שאמר בפירוש בפיו.

נדרים: פרק ארבעה נדרים - "בענין נדרי זרוזין" סק"ב ולהלן שם.

גיטין: פרק שולח ח', כ"ד.

קידושין ג': קי"ב, קי"ג, קט"ז (קטע "ותי").

בענין היכא שיש אנן סהדי שכך הי' בלבו (וכהנ"ל דהוי בלבו ובלב כל אדם), האם הכוונה היא שבכה"ג גם דברים שבלב הם דברים, או האם הוא משום שבכה"ג אין זה נקרא דברים שבלב.

נדרים: פרק ארבעה נדרים - "בענין נדרי זרוזין" סק"ב (קטע אחרון).

קידושין ג': קי"ג (קטע "מיהו לכאורה"), ק"כ.

שדברים שבלב שפיר יכולים לעקור דברים שבלב.

נדרים: פרק כל כנויי קל"ו (קטע "מיהו נראה").

שבועות: מ"ו (קטע "עי"ל" ולהלן שם).

דברים משום שאינו נאמן שכך הי' בלבו, או האם זה משום שאפילו אם הוא שפיר נאמן אבל אינו יכול לעקור את דיבורו, או האם זה משום דאמרין שאינו גומר דעתו למה שנמצא רק בלבו.

יבמות ב': תכ"ד (קטע "והנה לכאורה החשש").

נדרים: פרק כל כנויי ז' סק"ב, פרק ואלו מותרין כ"ח (קטע אחרון), פרק ארבעה נדרים - "בענין נדרי זרוזין" סק"ד, שם - "בענין היתר חכם" סק"ב.

גיטין: פרק המביא גט של"ו סק"א (קטע "שו"ר"), פרק השולח ל"א.

קידושין א': ס"ב בהערה הראשונה.

קידושין ג': קט"ז, קי"א, ק"כ, חלק ההערות דף מ"ט הערה ל"ב, דף נ' הערה ז' והערה ח'.

שבועות: מ"ו (קטע "מיהו הניחא").

שיטת הרשב"א בקידושין דף נ' שהיכא שאינו סותר את דיבורו, אלא מפרש את דיבורו, דברים שבלב הוו דברים.

נדרים: פרק כל כנויי ז' סק"א סק"ד.

גיטין: פרק המביא גט ת"ד.

קידושין א': ס"ב סק"א, ס"ד סק"ב (קטע "מיהו הרשב"א").

קידושין ג': קי"ז - קי"ט, קל"א.

דברי הגרנ"ט שגם הרשב"א מודה שדברים שבלב לא מהני לפעול חלות אפילו אם אינו סותר את דיבורו.

קידושין ג': קי"ט (קטע "ובאמת" ולהלן שם).

בענין היכא שתכ"ד נוצר הוכחה כהדברים שבלב, ובענין היכא שהוא אומר בתכ"ד שבלבו הי' אחרת.

שבועות: מ"ו.

דברי הר"ן בפסחים שהפקר בלב לא מהני

הסברא שכל עיקרו של לשם כריתות בכתיבת גט הוא דבר שבלב ומש"ה דברים שבלב יכולים לעוקרו.

גיטין: פרק השולח פ"ה.

שיטת היראים שדברים שבלב אינם דברים רק היכא שהי' לו לדבר (ודברי הגרנ"ט שלפ"ז יש לבאר דמהני ידות ואין חסרון של דברים שבלב כי ע"י הדין של ידות נשאר שמספיק אם הוא אומר מקצת לשון ולא הי' לו לדבר יותר, ולכן מהני דברים שבלב).

נדרים: פרק כל כנויי ז' בהערה הראשונה.

קידושין ג': ק"ב.

ב. נדרים

הדרך שקידושין וקנינים נפעלים ע"י מעשה קנין ביחד עם דיבור, וגדרו של הדיבור הוא שצריכים דיבור כזה שמראה על כוונה בלב, ומש"ה לאחר שישנו לדיבור כזה לא איכפת לן אם יש אנון סהדי שבאמת לא היתה לו כוונה בלב, כי סוף סוף הדיבור הוא כזה שמראה על כוונה בלב, וסגי בזה, אבל בנדרים והקדש גם הכוונה בלב פועלת את הנדר וההקדש, ביחד עם הדיבור, ומש"ה היכא שיש אנון סהדי שלא נתכוין אין כאן נדר והקדש.

נדרים: פרק כל כנויי ז' סק"ב (קטע "וטעמו"), פרק ארבעה נדרים – "בענין נדרי זרוזין" סק"ג (קטע אחרון) סק"ד (קטע אחרון), "בענין היתר חכם" סק"ב.

קידושין ג': קי"ג (קטע אחרון), קי"ד, קט"ז (קטע אחרון).

דברי הגר"ח שיכול הנודר לומר שלא נתכוין להנדר.

נדרים: פרק כל כנויי ז' סק"ב (קטע "ועי' בברכ"ש"), פרק ארבעה נדרים – "בענין נדרי זרוזין" סק"ג סק"ד (קטע אחרון), "בענין היתר חכם" סק"ב.

נדרי זרוזין: בענין למה ה"שניהם רוצים" לא חשיב דברים שבלב.

נדרים: פרק ארבעה נדרים – "בענין נדרי זרוזין".

עוד בענין נדרי זרוזין.

קידושין ג': קי"ג (קטע "עוד יש להקשות"), קי"ד (בסופו).

דברי התוס' רי"ד שטעמא דנדרי זרוזין הוא משום נדר בטעות.

נדרים: פרק ארבעה נדרים – "בענין נדרי זרוזין" סק"ו.

בענין למה בנודר להרגין וחרמין צריכים שבלבו יאמר היום, דמאי שנא מנדרי זרוזין.

נדרים: פרק ארבעה נדרים – "בענין נדרי זרוזין" סק"ג.

דגים

בענין מה שנבראו הדגים גם מן המים ולא רק מן האדמה, והתוצאה מדבר זה.

חומש: פר' בראשית, עץ פרי (א', י"א) (קטע "והנה מצינו" ולהלן (שם).

בענין למה לא חטאו הדגים בדור המבול.

חומש: פר' בראשית, עץ פרי (א', י"א) (קטע "והנה מצינו" ולהלן (שם).

שלאדם הראשון הי' אסור לאכול דגים כמו בשר.

חומש: פר' בראשית, הנה נתתי לכם את כל עשב וגו' (א', כ"ט).

בענין למה לנח הותר.

חומש: פר' בראשית, הנה נתתי לכם את כל עשב וגו' (א', כ"ט).

בענין מה שנשמות צדיקים מתגלגלות בדגים.

חומש: פר' בראשית, עץ פרי (א', י"א) (קטע "ואולי").

בענין שאין קרבנות מדגים.

חומש: פר' בראשית, עץ פרי (א', י"א) (קטע "וכן אולי").

בענין לעשות "כפרות" עם דגים.

חומש: פר' בראשית, עץ פרי (א', י"א) (קטע "וכן אולי").

הוריות: ע' (קטע "אמנם נראה"
וקטע "ולפי זה י"ל").
חומש: פ' ויחי, "עוד בענין שבטי
אפרים ומנשה" [ב] (קטע "אמנם
נראה" וקטע "ולפי זה י"ל").

דואג האדומי

בענין שהי' רוצה ובעל לשון הרע ואין לו
חלק לעוה"ב.
סנהדרין: שנ"ד ובהערה השמינית.
אבות: נ"ו (קטע "והנה יש
להביא").
שהי' אפיקורס.
סנהדרין: שנ"ד בהערה השמינית,
(שנ"ט).
אבות: נ"ו (קטע "והנה יש
להביא"), שט"ו (קטע "ובפירוש
המשניות").
עוד בענין שאין לו חלק לעוה"ב.
סנהדרין: שנ"ט (קטע אחרון).
אבות: קמ"ד בהערה הראשונה.
"פעולתו (של דואג) אמת ועשה אותה של
שקר".
סנהדרין: שנ"ט (קטע אחרון).
אבות: שט"ו (קטע אחרון).

דוד המלך

בענין דיני מלכי בית דוד, עי' בערך מלך.
כוונת דוד המלך ב"לא הלכתי בגדולות
ונפלאות ממני".
אלול – תשרי: אלול א' קטע
"ונראה שלזה".
שדוד הי' גם נביא.
קידושין ב': שצ"ג בהערה.
הוריות: קל"ט בהערה, ק"ע (קטע
"ודע שראיית").
דמויות ותקופות: יהושע א' סק"ד.
בענין מה שבית המקדש נקרא על שמו.
חומש: פ' ויקהל, ויעש בצלאל
את הארץ (ל"ז, א').
שדוד התנהג כמלך והיו פורצים גדר כדי
לעשות לו דרך גם לפני שמלך בחברון.

דברי הגמ' והרמב"ם בענין אם דגים
נחשבים גידולי קרקע.
זבחים ב': תי"ז*.
בענין אכילת דגים: מתי וכמה.
אבות: פ"א (קטע "עוד אמרינן"
ולהלן שם).
חומש: פ' בשלח, בתת ה' לכם
בערב בשר לאכל (ט"ז, ח').
בענין שדגים אינם מטמאין טומאת אוכלין
מחיים אע"פ שאינם צריכים שחיטה.
ב"ק ב': המשך פרק מרובה ק"ד.
בענין אם דג שהרג נעשה "שור הנסקל".
ב"ק א': ט"ו סק"ד ובהערה
השלישית שם.
בענין אם דג מותר באכילה רק אחרי
אסיפה, וכן בענין אם דג אסור באכילה
מחיים מהתורה משום כל תשקצו.
ב"ק א': ט"ו סק"ד ובהערה
השלישית שם.

דגלים

בענין אם דגלים הם מהדברים שמהווים את
השם שבט (כי הגדר של שבט אינו דוקא
היותם זרעם של אחד מבני יעקב, אלא
הגדר של שבט הוא אנשים שמאוגדים יחד
עם דגל אחד ונשיא אחד וכדומה), או האם
דגלים הוא דין שחל על שבט אחרי שנקבע
כבר לשבט.
הוריות: ע' (קטע "אמנם נראה"
ולהלן שם), ע"א, ע"א*.
חומש: פ' ויחי, "עוד בענין שבטי
אפרים ומנשה" [ב] (קטע "אמנם
נראה") [ג] [ד].
בענין למה לא נצטוו לקבוע דגלים מיד
בצאתם ממצרים.
חומש: פ' במדבר, איש על דגלו
וגו' (ב', ב').
הדרך שכל הדינים של שבט התחילו רק
אחרי קביעת הדגלים.
סנהדרין: קל"ח*.
בענין הא דאפרים ומנשה נחשבו כשני
שבטים לענין דגלים.

הדרך של האבני נזר שלא הי' לדוד דין מלך לפני שקיבלוהו, כי צריכים קבלה, ולכן הוצרך לעוד משיחה מיהודה וישראל לאחר שקיבלוהו, רק שהועילה מה ששמואל משח אותו כדי לחייב את כלל ישראל להמליכו. והשגת בנו של האבני נזר דא"כ למה לא הוצרך לעוד משיחה לאחר המעשה של אבשלום. וכתב דרך אחרת, והיינו שהי' מלך מיד ואין צריכים קבלת העם, ולכן לא הי' זקוק לעוד משיחה אחרי אבשלום, וכל המשיחות שנמשח אחרי שנמשח משמואל היו לפרסומי מילתא לחוד, רק שכל זמן שהי' שואל חי לא היתה מלכותו באיתגליא ומש"ה לא היו נחשבים מורדים במלכות.

סנהדרין: רל"ט.

הוריות: ק"י, קמ"ד בההערה (קטע "ועי' באבני נזר" וקטע אחרון).

אבות: רט"ז בההערה השני' (קטע "ועי' באבני נזר" וקטע אחרון).

חומש: פר' ויחי, לא יסור שבט מיהודה (מ"ט, י') [ב] בההערה השני' (קטע "ועיין באבני נזר" וקטע אחרון).

הדרך שמשיחה מועילה על אח"כ אפילו כשאינה מועילה על עכשיו, והוצרך דוד לעוד משיחה אחרי מות שואל רק מפני המחלוקת.

הוריות: ק"י (קטע "ואין להקשות"), קמ"ד בההערה (קטע אחרון).

אבות: רט"ז בההערה השני' (קטע אחרון).

חומש: פר' ויחי, לא יסור שבט מיהודה (מ"ט, י') [ב] בההערה השני' (קטע אחרון).

הסברא שדוד קידש את סוריא בקידוש בפה כדרך שקידשו קדושה שני', ומש"ה קדושת סוריא לא בטלה עם החורבן.

גיטין: פרק המביא גט רכ"ז (קטע אחרון).

דברי האלשיך והרלב"ג והחינוך על מה שאמר דוד "ה' אמר לו קלל".

סנהדרין: רל"ט בההערה השלישית (קטע "מיהו עיין במה").

הוריות: קמ"ד בההערה (קטע "מיהו עיין במה").

אבות: רט"ז בההערה השני' (קטע "מיהו עיין במה").

חומש: פר' ויחי, לא יסור שבט מיהודה (מ"ט, י') [ב] בההערה השני' (קטע "מיהו עיין במה").

בענין אם הי' לדוד דין מלך בהששה חדשים שברח מפני אבשלום, ואם פקע, האם זה הי' בגלל המרידה, או האם בגלל שנצטרע.

סנהדרין: ל"ו סק"א (קטע אחרון), רל"ט ובההערה השלישית שם, שכ"ב.

הוריות: ק"י (קטע אחרון), קי"א, קמ"ד ובההערה.

אבות: רט"ז ובההערה השני' (קטע "מיהו בגליון הש"ס" וקטע אחרון).

חומש: פר' ויחי, לא יסור שבט מיהודה (מ"ט, י') [ב] ובההערה השני' (קטע "מיהו בגליון הש"ס" וקטע אחרון).

בענין אם הטעם למה באותם ששה חדשים שברח מפני אבשלום הי' דינו בכשבה ושעירה כהדיוט ולא בשעיר נשיא הרי זה משום דין מיוחד בשעיר נשיא (דהיינו משום שחסר התנאי של אין על גביו אלא ה' אלקיו) ואין מזה ראי' שפקע ממנו הדין מלך, או האם הי' בגלל שפקע ממנו אז דין מלך.

סנהדרין: ל"ו סק"א (קטע אחרון), רל"ט ובההערה השלישית שם, שכ"ב.

הוריות: ק"י (קטע אחרון), קי"א, קמ"ד ובההערה.

אבות: רט"ז ובההערה השני' (קטע אחרון).

חומש: פר' ויחי, לא יסור שבט מיהודה (מ"ט, י') [ב] (קטע אחרון).

כתובות ב': שניו סקי"ב.

סנהדרין: פתיחה לפרק חלק אות ח' סקי"ב.

אבות: פ* סקי"ב.

חומש: פרו' וישב, וישמע ראובן ויצוילאו מידם (ל"ז, כ"א) סקי"ב.

בענין מה שקרא לאחיתופל רבו, ולבסוף קרא אותו חבירו, ולבסוף קרא אותו תלמידו.

הוריות: ק"ד.

אבות: שמ"ז.

שמלך אסור בפלגשו של הדיוט שמת כמו שאסור באלמנתו (משום כבודו), ומש"ה לא החזיר דוד את פלגשו שנבעלו לאבשלום לאחר שנהרג אבשלום.

סנהדרין: קע"ו*.

בענין למה דוד לא סולק מן המלכות עבור המעשה של בת שבע, ואילו שאול סולק עבור חטאו.

חומש: פרו' בראשית, המן העץ (ג'), י"א) סק"א.

בענין אם נפקע מדוד דין מלך כשהושיב את שלמה על כסאו.

הוריות: ק"י (קטע "וכן יש לעיין" ולהלן שם).

דור המדבר

עיין עוד בערך דגלים.

בענין דינם של שבטי אפרים ומנשה (אם כשבת אחד או כשני שבטים), לענין דגלים, נשיאים, מרגלים, מלחמת מדין, ועוד, עי' בערך אפרים ומנשה.

בענין שסדר המאורעות המתוארים בדור המדבר לא אירעו כסדר כתיבתם, אלא "אין מוקדם ומאוחר בתורה".

חומש: הקדמה א'.

בענין אם כלל ישראל פחדו בשעת מתן תורה.

חומש: פרו' כי תשא, וייראו מגשת אליו (ל"ד, ל').

בענין המחלוקת בין רש"י ובין תוס'

והרמב"ן אם נשאר נזופין מסיבת העגל גם אחרי לוחות שניות.

חומש: פרו' כי תשא, ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו (ל"א, י"ח) (קטע "והנה להלן" ובההערה שם).

דברי הרמב"ם שדור המדבר לא ידעו אודות תחיית המתים, ולמה.

סנהדרין: פתיחה לפרק חלק א* (קטע "גם קשה ממה").

חומש: פרו' יתרו, אנכי ה' אלקיך וגו' (כ', ב') [ב] סק"ב (קטע "גם קשה ממה").

בענין איך הותרו הדיינים במדבר לרזן בתוך ג' פרסאות של משה רבינו הלא אסור להורות במקום רבו.

סנהדרין: מ"ב.

חומש: פרו' יתרו, שרי אלפים (י"ח, כ"א) [ב].

בענין מה שנגזר על דור המדבר שגם לא יראו את ארץ ישראל ולא רק שלא יבואו.

אבות: רל"ב סק"א.

חומש: פרו' ואתחנן, עלה ראש הפסגה ושא עיניך וגו' (ג', כ"ז) סק"א.

דמויות ותקופות: משה רבינו, א' סק"א.

המ"ד שלא נגזרה הגזירה שדור המדבר ימותו במדבר על שבטו של לוי, והמ"ד שלא נגזרה על היתרים מבן ששים.

חומש: פרו' ואתחנן, עלה ראש הפסגה ושא עיניך וגו' (ג', כ"ז) סק"ה (קטע "מיהו בדרכנו") סק"ו סק"ז.

דמויות ותקופות: משה רבינו, א' סק"ו סק"ז.

בענין אם מתו דור המדבר בתוך שנתם הס', דהיינו לאחר נ"ט שנים שלמות, או האם רק לאחר ס' שנים שלמות, דהיינו בשנתם הס"א.

יבמות א': י"ב (קטע "ועיין ביש"ש").

בענין אם יוצאי מצרים יותר מבני ס' קיבלו חלק בארץ.

כ"ב ב': פרק יש נוחלין י"ט סק"ב.
חומש: פר' פנחס, לאלה תחלק הארץ בנחלה (כ"ו, ג"ג) סק"ב סק"ג.

דברי הריטב"א שאע"פ שאין ראוי לנדור אבל בעת צרה גם אנשים כשרים נודרים כדכתיב בדור המדבר וידר ישראל וגו'.

נדרים: פרק כל כנויי קי"ח סק"ד.
בענין למה היו צריכים עוד כריתות ברית עם הקב"ה בערכות מואב.
חומש: פר' נצבים, אתם נצבים וגו' (כ"ט, ט').

דור ההפלגה

בענין עומק השלום שביניהם.
שיחות: עמ' ג'.

דור שלנו

בענין מה חדש בעולם התורה בדור שלנו, וההתייחסות לזה.

חומש: פר' יתרו, והודעת להם את הדרך ילכו בה וגו' (י"ח, כ').

דמויות ותקופות: מקצועות. הוספה ל"בעלי תשובה" (בסוף הכרך) סק"ה.

דורות הראשונים

המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן אם רק אלו שנזכרו בפרשיות בראשית ונח האריכו ימים כל כך, או האם כל אנשי הדורות ההם חיו כל כך.

אבות: רמ"ח.

חומש: פר' בראשית, ויהיו ימי אדם וגו' (ה', ד').

"עשרה דורות מאדם ועד נח וכו' עד שהביא עליהם את מי המבול": בענין למה המתין הקב"ה כל כך עד שהביא את המבול.

אבות: רמ"ח - רנ"ב.

חומש: פר' בראשית, ויאמר ה' אמחה וגו' (ו', ז').

חומש: פר' לך לך, ונכרתה הנפש ההוא (י"ז, י"ד) סק"ב (קטע "ועיין ביש"ש"). פר' קדושים, ערירים ימתו (כ', כ') סק"ב.

דברי האור החיים שמאז שחטאו במרגלים הי' צפוי שידרדורו עד כדי גזירה של חורבן בית המקדש.

אבות: רל"ב סק"ג.

חומש: פר' ואתחנן, עלה ראש הפסגה ושא עיניך וגו' (ג', כ"ז) סק"ג.

דמויות ותקופות: משה רבינו, א' סק"ג.

בענין מתי קרה המחלוקת של קרח.

כ"ב ב': פרק יש נוחלין כ'.

חומש: פר' קרח, ויקח קרח (ט"ז, א').

בענין מה שאמרו מי יאכלנו בשר (במדבר י"א ד'), והיו מבקשים עלילה.

חומש: פר' בהעלותך, מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעברנו (י"ד, ה').

שיחות: עמ' כ"ה, פ"ה.

בענין אם "עשה לך שרף" הי' בגדר ציווי ומצוה, או רק עצה טובה איך להפסיק את המגיפה.

חומש: פר' חקת, עשה לך שרף (כ"א, ח').

בענין המחלוקת אם ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, או לבאי הארץ, או לאלו ולאלו.

כ"ב ב': פרק יש נוחלין י"ח, י"ט.

חומש: פר' שלח, חיו מן האנשים (י"ג, ל"ח) [א] [ב]. פר' פנחס, לאלה תחלק הארץ בנחלה (כ"ו, ג"ג).

בענין "ארץ ישראל מוחזקת היא ליוצאי מצרים".

כ"ב ב': פרק יש נוחלין כ"א.

חומש: פר' חיי שרה, גר ותושב אנכי עמכם (כ"ג, ד'), (קטע "הנה כב"ב ולהלן שם).

גדר החטא של הדור של אנוש.

אבות: רמ"ט.

חומש: פ' בראשית, אז הוחל (ד', כ"ו) [ב] סק"ב.

"עשרה דורות מנח ועד אברהם וכו' עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כולם".

אבות: רנ"ב - רנ"ד.

חומש: פ' נח, אלה תולדת שם וגו' (י"א, י) סק"א סק"ב.

בענין מה שדורות הראשונים היו מולידים בני ח'.

ב"ק ב': תי"א.

סנהדרין: שכ"ד.

חומש: פ' אחרי מות, כמעשה ארץ מצרים וגו' (י"ח, ג) (קטע "והרי חזינן").

דורש אל המתים

דברי הב"ח בשם הר"ר פלטיאל, ודברי החיי אדם, שהמבקש ממת להליץ להקב"ה בעבורו, "קצת הי' נראה" דורש את המתים.

סנהדרין: פתיחה לפרק חלק ה' סק"ד (קטע "והב"ח").

חומש: פ' עקב, ולעבדו בכל לבבכם (י"א, י"ג) סק"ג.

דיבור

בענין אל תרכה שיחה עם האשה, עי' בערך אשה - "אל תרכה שיחה עם האשה".

א. השפעת דיבורו על הזולת

ב. דינים שונים בענין דיבור

ג. סוגי דיבור ודיניהם

ד. קיצור ולשון נקי

ה. דיבורו של חכם

א. השפעת דיבורו על הזולת

שהמלים של הזולת משפיעים אע"פ שהשומע יודע גם בלא"ה מעצמו.

חומש: פ' וירא, איה שרה אשתך (י"ח, ט).

שיחות: עמ' צ"ב.

ב. דינים שונים בענין דיבור

גדרי "בדיבורו עושה מעשה" (תמורה דף ג' ע"ב).

סוכה: כ"ז (קטע "ועי' עוד במשנת רבי אהרן" וקטע "מיהו לפי הנ"ל").

זבחים א': י"ט* סק"ב.

זבחים ב': תשמ"ג.

מנחות: כ"א (קטע "והנה בספרי" ולהלן שם).

חומש: פ' צו, לא יחשב (ז', י"ח).

דברי הגר"ח שבקידושין היכא שלא מהני דיבורו של המקדש בתורת דיבור, אי אפשר לומר שיועיל לכה"פ בתורת אומדנא שרצונו בקידושין, כי המקדש רצה שיועיל בתורת דיבור.

גדרים: פרק כל כנויי ז**', ח' סק"א (קטע "מיהו באמת"), ס"ז, ע"א סק"ג, ע"ג (קטע "ומעתה"), פ"ג (קטע אחרון), פרק ארבעה גדרים - "הסוגיא של בר פדא" ג'.

קידושין א': ס"ד סק"ג, ס"ה (קטע "ומעתה"), ע"ב סק"א (קטע "מיהו מקושיית"), צ"ו (קטע אחרון).

קידושין ג': ק"ל (קטע "מיהו הברכת שמואל"), קל"א.

דברי הטורי אבן והקרן אורה שהיכא שרצה להקדיש או לתרום בפה אז צריך להועיל מדין דיבור אע"פ שאפשר להקדיש גם בלב, והחולקים על זה.

גדרים: פרק כל כנויי ז**', ח' סק"א (קטע "מיהו באמת"), ס"ז, ע"א סק"ג, פ"ג סק"ב, פרק ארבעה גדרים - "הסוגיא של בר פדא" ג'.

בענין המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר.

גדרים: פרק כל כנויי פ"ג סק"ב.

בענין אם הטעם להצריך תנאי כפול ולא לומר שמכלל הן אתה שומע לאו הרי זה

כי אם לא כפל אמרינן שלא נתכוין באמת לתנאי, אלא נתכוין רק להפליג בדברים.

נדריים: פרק כל כנויי קמ"ז, קמ"ז*.

קידושין א': צ"ד סק"ג, חלק ההערות דף ו' הערה מ"ד.

קידושין ג': ק"י סק"ב סק"ד.

קידושין ד': רי"ז, ר"כ סק"א, רכ"א, רכ"א*.

ב"ב ב': פרק יש נוחלין קי"ג (קטע ראשון).

דברי הר"ן בנדריים שהיכא שהזכיר את צד הלאו, גם לפי רבי מאיר אמרינן מכלל הן אתה שומע לאו (דהיינו שאם אמר לא חולין לא אוכל לך, מפרשים לא חולין יהא אלא קרבן לפיכך לא אוכל לך).

נדריים: פרק כל כנויי קמ"ז (קטע "וראיתי מוכיחים").

קידושין ד': רכ"א* (קטע "וראיתי מוכיחים").

ג. סוגי דיבור ודיניהם

בענין החמשה סוגי דיבור שמנה הרמב"ם ופרטי דיניהם.

אבות: נ' סק"א.

דברי הרמב"ם שרב לא שח שיחה בטילה מימיו, ודברי הרמב"ן והמגורת המאור שכתבו כן על רבי חייא.

אבות: נ' סק"א בההערה הראשונה.

בענין "כל השח שיחת חולין עובר בעשה", ופירש"י שהכוונה היא לשיחת ילדים וקלות ראש, ופירושו של רבינו יונה שהכוונה היא לדברי הבאי, וספיקת הגרש"ז מוואלאזין אם האיסור עשה נאמר רק על מתי שהוא יכול ללמוד.

אבות: נ' סק"א (קטע "והנה ביומא" ולהלן שם).

בענין אם שיחת ילדים וקלות ראש וכן דברי נבלות הרי הם רק בכלל "דיבור הנמאס" או האם הם בגדר "דיבור האסור".

אבות: נ' סק"א (קטע "והנה

ביומא" ולהלן שם).

עוד בענין שיחת ילדים ושיחת חולין.

אבות: קמ"ג.

שלא להשמיע לאזניו דברים בטלים.

אבות: נ"ב.

בענין האיסור לדבר דברים בטלים בשבת.

אבות: נ' סק"ב.

דברי הרמ"א דהא שאסור לקרות דברים בטלים בשבת הרי זה רק בלעז אבל בלשון קודש שרי, וכתב המ"ב משום שהלשון בעצמה יש בה קדושה ולומד ממנה דברי תורה.

אבות: נ"ט סק"ב.

בענין האיסור לדבר דברים בטלים בבית המדרש.

אבות: נ' סק"ב (קטע אחרון).

שלומר "לרפואה" למי שהתעטש אינה בגדר דיבור מצוה, ואין אומרים כן בבית המדרש.

אבות: נ' סק"ב (קטע אחרון).

ד. קיצור ולשון נקי'

בענין "לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה".

אבות: נ' סק"א (קטע "ועוד כתב"), נ"א.

הסוגיא בפסחים דף ג' אודות להשתמש בלשון מגונה כדי לא להאריך, ורש"י שם.

סוכה: ה', ו'.

אבות: נ"א.

שגם למעט באותיות נחשב דרך קצרה.

סוכה: ה'.

דברי היש"ש שיאמר ביעא ולא ביצה.

אבות: נ"א (קטע אחרון).

בענין טוהר ועדינות הדיבור.

שיחות: עמ' כ"ו, כ"ז.

ה. דיבורו של חכם

בענין עדינות הדיבור של גדולי ישראל.

חומש: פר' וירא, ויאמר יצחק אל

אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני

בני וגו' (כ"ב, ז').

בענין אם "דיבור מבטל דיבור" הוא ע"י חלות מסוימת של ביטול או האם הוא מושך בחזרה את הדיבור הראשון (ואפשר לחקור כן בין אם זה פועל למפרע ובין אם זה פועל מכאן ולהבא).

גיטין: פרק השולח מ"ט, ס"ד, צ"ב (קטע "גם יש ליישב").

בענין אם לפי הצד שהביטול הוא רק מכאן ולהבא הרי זה פועל כמו הצדדים הנ"ל, דהיינו על דרך ביטול א"נ שהוא מושך בחזרה את דיבורו הראשון, או האם זה מועיל כי יש לו כח לעכב את הדבר לעת עתה בלי חלות של ביטול או משיכת הדיבור בחזרה.

גיטין: פרק השולח מ"ח סק"ב.

ב. המחלוקת בין רבי יוחנן וריש לקיש בקידושין דף נ"ט ע"א ועוד שם בע"ב בענין אם אתי דיבור ומבטל דיבור

הדרך שטעמו של ריש לקיש שסובר שלא אתי דיבור ומבטל דיבור ושבקידושין לאחר ל' אינה יכולה לחזור בה הוא משום שכבר עכשיו חל השם של מעשה קנין כסף אע"פ שעוד לא חלה האישות, ואינו רק בגדר פקדון.

קידושין ד': קצ"ג סק"א.

הדרך שהיינו רק כשהחלות חלה ע"י עשיית מעשה.

קידושין ד': קצ"ג סק"ב.

רכסם של הרמב"ן והריטב"א שטעמו הוא משום שכבר נעשה המעשה הסופי שאין אחרי מעשה, אפילו אם המעשה ההוא אינו גורם שום חלות.

קידושין ד': קצ"ג סק"ג.

הדרך שטעמו הוא משום שהוא סובר שכבר עכשיו חלה האישות על הזמן שלאחר ל' ומש"ה הרי זה בגדר מעשה ולא רק דיבור.

ב"מ: פרק המפקיד ט"ז (קטע "ועכ"פ" וקטע אחרון).

דברי הרא"ש שגם ריש לקיש מודה שהאיש יכול לחזור בו מהקידושין.

בענין שומעין חרפתן ולא משיבין (פרטי הדינים).

אבות: נ"ד.

בענין שתיקתו ודיבורו של תלמיד חכם.

אבות: קס"ז, שס"ט.

בענין "חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין": בענין אם בעל חכמה ובעל מנין רשאים לדבר זה בפני זה.

אבות: ער"ב.

בענין "חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין": בענין אם זה רק בגדר מדרת חכמה או האם יש בזה גם משום כבוד ת"ח.

אבות: ער"ה.

שלא יכנס גם לתוך דברי תלמידו.

אבות: רע"ז, שע"ח סק"א.

דיבור מבטל דיבור

א. כללי

ב. המחלוקת בין רבי יוחנן וריש לקיש בקידושין דף נ"ט ע"א ועוד שם בע"ב בענין אם אתי דיבור ומבטל דיבור

ג. ביטול הגט

ד. בענין אם אפשר לבטל את הביטול

ה. לא אתי דיבור ומבטל מעשה

ו. ציורים שונים של ביטול דיבור

ז. ביטול דיבורו או מעשיו של אדם אחר

א. כללי

בענין אם דיבור מבטל דיבור פירושו הוא שעוקר את הדיבור למפרע או האם רק מכאן ולהבא.

נדרים: פרק ארבעה נדרים - "בענין היתר חכם" סק"ד.

גיטין: פרק השולח ו', ל"ו, מ"ח, מ"ט, נ', נ"א סק"א, צ"ב (קטע "גם יש ליישב"), צ"ד.

קידושין ד': קצ"ה*, קצ"ט (קטע אחרון).

קידושין ד': קצ"ג סק"א (קטע
 "והנה הרא"ש"), קצ"ה, רמ"ד.

ביאורים בדעת רבי יוחנן שסובר אתי דיבור
 ומבטל דיבור ושבקידישין לאחר ל' שפיר
 יכולה לחזור בה.

קידושין ד': קצ"ד סק"א.

הדרך שהיא יכולה לחזור בה כי רק לאחר
 ל' הרי זה נקרא למפרע מעשה של קנין
 כסף אבל עד אז ה' בגדר פקדון.

קידושין ד': קצ"ד סק"א (קטע
 ראשון).

הדרך שהיא יכולה לחזור בה כי הקנין כסף
 מתחיל רק לאחר ל' ואינו נקרא למפרע
 מעשה של קנין כסף.

קידושין ד': קצ"ד סק"א (קטע
 "וביותר").

הדרך שהיא יכולה לחזור בה, לא משום
 דמהני חזרה, אלא משום שצריכים רצונה
 גם בשעת חלות האישות. ולפי"ז אם חזרה
 בה ושוב נתרצתה קודם יום שלשים הרי
 היא מקודשת.

קידושין ד': קצ"ד סק"א (קטע
 "ואולי" ולהלן שם).

הדרך שצריכים שרצונה תתקיים כל ה'.

קידושין ד': קצ"ד סק"א (קטע
 "מיהו יש גם לומר" ולהלן שם).

הדרך שרבי יוחנן סובר שאפילו אם כבר
 נקרא מיד מעשה של קנין כסף אבל בכל
 זאת הרי היא יכולה לעקור ולבטל את
 הקנין כסף כיון שעוד לא חלה האישות.

קידושין ד': קצ"ד סק"א (קטע
 אחרון) סק"ב.

הדרך שטעמו של רבי יוחנן הוא משום
 שהיא יכולה לבטל את הרצון שהי' לה
 בשעת מעשה הקידושין, ולא את הקנין
 כסף.

קידושין ד': קצ"ד סק"ג.

בענין המחלוקת בין רבי יוחנן ור"ל
 בקידושין דף נ"ט ע"ב על היכא שעשתה
 האשה שליח לקדשה, וחזרה בה, האם אתי
 דיבורו מבטל דיבור.

גיטין: פרק השולח ב' סק"ג.
 קידושין ד': קצ"ג סק"ד, קצ"ו.

ג. ביטול הגט

השיטה שביטול שליחות בגט צריכה להיות
 בפני שני עדים.

גיטין: פרק השולח ז' סק"ג (קטע
 "גם כתב רעק"א"), ט"ו, כ', כ"ב,
 כ"ג, כ"ט, ל', ס"ב, ס"ד, ס"ט,
 ע"א, ע"ט, צ"ב (בענין אם צריכים
 שנים בכה"ג בשביל קיום הביטול
 או האם רק כדי שיוכל אח"כ
 להוכיח שביטל).

הטעם לומר שגם רבי יוחנן מודה שאי
 אפשר לבטל גט.

קידושין ד': קצ"ד סק"ב.

ביאור במה פליגי רב נחמן ורב ששת אם
 לאחר ביטול הגט חוזר ומגרש בו או לא,
 ובענין אם מודה רב נחמן שיכול לבטל את
 הגט היכא שיאמר כן בפירוש.

גיטין: פרק השולח נ"א, נ"ד, נ"ז,
 נ"ח, ס'.

קידושין ד': קצ"ח, קצ"ט.

בענין אם סברת רב נחמן למה אינו יכול
 לבטל את הגט היא משום שאינו יכול
 לבטל את המעשה כתיבה כהלכה שכבר
 נעשה או האם זה משום שאינו יכול לבטל
 את החפצא של הגט.

גיטין: פרק השולח נ"ז, נ"ח.

דברי תוס' בגיטין דף פ"ח שמה שרב נחמן
 סובר שאינו יכול לבטלו אלא חוזר ומגרש
 בו, הרי זה רק אחרי שנגמרה הכתיבה.

גיטין: פרק השולח נ"ח.

דברי הר"ן והריטב"א שלפי רב ששת יכול
 לבטלו ואינו חוזר ומגרש בגט שביטלו
 משום שנקטינן שנתכוין לבטל למפרע את
 הציווי שלו.

גיטין: פרק השולח ל"ו, נ', נ"א
 סק"ד סק"ה.

קידושין ד': קצ"ט (קטע "ועיין
 בריטב"א" ולהלן שם).

הסברא שביטול הגט מהני כי הוא פוסל

את המעשה נתינה שעתיד להיות ואומר שלא יהי' לשם כריתות.

גיטין: פרק השולח נ"א סק"ג.

הסברא שביטול הגט מהני כי לא נגמר החפצא של "ספר כריתות" עד שמגרש בו.

קידושין ד': קצ"ט (קטע "ועי' ברשב"א").

דברי החת"ס שביטול הגט הוא רק ע"י שהוא אומר בטל הוא, אבל אם הוא אומר רק שאינו רוצה לגרש בו, אין זה נקרא ביטול הגט.

גיטין: פרק השולח נ"ב.

הסברא שאם הבעל עצמו כתב גט אינו יכול לבטל את הגט אפילו לפי רב ששת.

גיטין: פרק השולח נ"א סק"ד.

דברי הרשב"א שגט קודם נתינה אינו ראוי לצור על פי צלוחיתו כי לגירושין קאי, וע"י שהוא צורר אותו על פי צלוחיתו הרי הוא גורם שאינו קאי לגירושין, ודבר זה פוסל אותו.

גיטין: פרק השולח נ"ז.

שהיכא שהבעל ביטל את הגט בפני ב"ד, ונודע להשליח מזה, אסור לו ליתן הגט, ואפילו אם נתן הרי היא נשאת אשת איש ולא אמרינן שאפקענהו רבנן לקידושין מיני'.

גיטין: פרק השולח פ"ז.

"רב מנגיד על מאן דמבטל גיטא".

גיטין: פרק השולח י"ט.

ד. בענין אם אפשר לבטל את הביטול

דברי הרשב"א בשו"ת ח"ד סי' פ"ד שאינו יכול לבטל את הביטול, ודברי הקובץ הערות על זה.

גיטין: פרק השולח מ"ח סק"א סק"ב.

דברי האחרונים שהביא הפתחי תשובה שמסתפקים אם בקידושין לאחר ל' היכא שחזרה בה האשה ושוב נתרצתה האם הקידושין חלים.

גיטין: פרק השולח מ"ח סק"ב (קטע "מיהו ראיתי"), נ"ה.

קידושין ד': קצ"ד סק"א (קטע "מיהו לפ"ז").

המחלוקת ראשונים בענין אם היכא שקידשה לאחר ל', וקיבלה קדושין מאחר, ושוב מת השני לפני ל', האם קידושי הראשון חוזרים.

קידושין ד': קצ"ד סק"א בההערה, סק"ג (קטע "והנה יש לעיין"), קצ"ז (קטע "מיהו עיין").

ה. לא אתי דיבור ומבטל מעשה

קושיית תוס' בקידושין דף נ"ט למה אין הבעל הבית יכול לבטל את השליחות של תרומה גם אחרי שהשליח כבר תרם, ודברי החלקת יואב על זה.

גיטין: פרק השולח מ"ח סק"ה.

שלאחר גמר המעשה לא אתי דיבורו מבטל דיבור.

גיטין: פרק השולח ב' סק"ג, ו', מ"ח סק"ג, נ"א סק"א.

הדרך שהיכא שנעשה מעשה אי אפשר לבטל אפילו את חלק הדיבור, כי הכוונה בלא אתי דיבור ומבטל מעשה אינה שאין דיבור יכול לבטל פעולה של מעשה, אלא הכוונה היא שאין דיבור יכול לבטל דין מסוים אחרי שהגיע כבר לשלב של מעשה.

קידושין ד': קצ"ג סק"ב (קטע "מיהו עדיין"), קצ"ד סק"ג (קטע "ונראה שיש לתלות").

ו. ציורים שונים של ביטול דיבור

בענין אם האומר מעכשיו ולאחר ל' יכול לחזור בו.

קידושין ד': רמ"א, רמ"ד.

בענין היכא שעשה שליח לקדש לו אשה, ושוב הלך הוא עצמו וקידש אשה בדרך של לאחר ל', ושוב קידש בשבילו השליח בתוך ל', האם מה שקידש לעצמו בדרך לאחר ל' מיקרי ביטול על מה שהשליח עושה אפילו תוך ל'.

קידושין ד': קצ"ז (קטע "מיהו עיין").

בענין אם אפשר להטיל תנאי במה שהוא מבטל את הדיבור, כלומר האם הוא יכול לבטל על תנאי.

גיטין: פרק השולח מ"ט.

שדיבור קלישא אינו יכול לבטל דיבור אלימתא.

גיטין: פרק השולח נ"ד (קטע
"ב'"), ס"ד, ע"ט.

בענין היכא שמקצת הביטול מתבטל האם
כולו מתבטל.

גיטין: פרק השולח צ"ד.

דברי הש"ך בשם שו"ת הרא"ש שהתרת
נדרים ע"י חכם מהני מדין אתי דיבור
ומבטל דיבור.

נדרים: פרק ארבעה נדרים – "בענין
היתר חכם" סק"ד.

גיטין: פרק השולח מ"ח סק"ג.

דברי הרא"ש שאפשר לבעל התנאי למחול
אח"כ על התנאי, ודברי הקה"י דהוי מדין
אתי דיבורו מבטל דיבור.

גיטין: פרק השולח מ"ח סק"ז.

הסברא ששליח ראשון יכול לבטל את
השליח השני שהוא עצמו מינה, אפילו אם
כששליח עושה שליח הרי השני נשאר
השליח של הבעלים, כי אתי דיבור ומבטל
דיבור.

גיטין: פרק השולח ה'.

ז. ביטול דיבורו או מעשיו של אדם
אחר

שאדם אחד אינו יכול לבטל את המעשה
של אדם אחר אפילו ע"י מעשה.

קידושין ד': קצ"ד סק"ד (קטע
אחרון).

בענין נערה שקידשה אבי' לאחר ל' ושוב
קיבלה היא עצמה קידושין מאחר, האם
היא יכולה לבטל ע"י את קידושי אבי'.

קידושין ד': קצ"ד סק"ד (קטע
אחרון).

בענין היכא שקידש אשה לאחר ל', ובא
איש אחר וקידש אותה לאחר מ'.

קידושין ד': קצ"ז (קטע אחרון).

דיחוי

בענין דיחוי בגלל "מעם הארץ פרט
למומר", או בגלל "זבח רשעים תועבה",

ע"י בערך קרבן חטאת יחיד - מומר.

דברי הגרי"ז שהגדר של דיחוי מעיקרא הוא
שחל קדושה דחוי, אבל הגדר של נראה
ונדחה הוא שעצם העובדא שהקרבן נכנס
למצב שאינו ראוי להקרבה הרי זה פוסל.

זבחים א': תצ"ה, תצ"ט*, תקכ"ג,
תקל"ד, תקמ"ה.

דברי הגרי"ז שאפילו אם לילה אינה עושה
מחוסר זמן אבל היינו רק בדיחוי מעיקרא
אבל לא בנראה ונדחה.

זבחים א': תצ"ה (קטע "ותי").

דברי הרמב"ם בדיחוי בדמים שכתב "אע"פ
שהיא קדושת דמים".

זבחים א': תק"א, תקל"א, תקל"ד.

ביאור הגרי"ז ב"קדושת דמים מדחה".

זבחים א': תקכ"ג, תקל"ד.

פסקי הרמב"ם בדיחוי.

זבחים א': תק"נ.

שדיחוי בטעות לא הוי דיחוי ולאחר
שנתגלה הטעות אפשר להקריב.

זבחים א': תקמ"ב.

דברי המשנת רבי אהרן שיש מ"ד שהיכא
שחל קדושת הגוף בלי קדושת הקרבה,
שוב א"א לקדושת הקרבה לחול, ואינו
מטעם דיחוי, וזהו טעמו של הרמב"ם במה
שפסק שבמפריש נקבה לפסחו אין היא
עצמה קריבה שלמים.

זבחים א': תק"נ.

דברי הקהלות יעקב שהטעם לומר
שבמפריש נקבה לפסחו אין היא עצמה
קריבה שלמים אין זה משום דיחוי אלא
משום שהדין שפסח קרב שלמים נאמר רק
בפסח כשר.

זבחים א': תק"נ.

המחלוקת בין הרמב"ם ותוס' בענין אם יש
לחלק לענין דיחוי בין מצות לקדשים.

זבחים א': תקל"ב.

דיינים

ע"י עוד בערכים: נשיא הסנהדרין, מופלא

שבבית דין, אב בית דין, סנהדרין, בית דין של כ"ג.

בענין סמיכה, עי' בערך סמיכה - סמיכה להוראה.

בענין מורה הלכה בפני רבו, עי' בערך רב ותלמיד - מורה הלכה בפני רבו.

בענין לא תשא שמע שוא, עי' בערך לא תשא שמע שוא.

בענין אין עד נעשה דיין וב"ד שראו, עי' בערך עדות - אין עד נעשה דיין (וב"ד שראו).

בענין "נאמן עלי אבא", עיין בערך עדות - נאמן עלי עד פסול או א' כשנים.

בענין לא תענה על ריב, עי' בערך דיני נפשות - "לא תענה על ריב".

בענין עינוי הדין, עי' בערך עינוי הדין.

א. כללי

ב. מצות מינוי דיינים ובתי דינין

ג. המצוה לדון

ד. איך דנין

ה. דין פרוטה כדין מאה מנה

ו. "לא תגורו מפני איש"

ז. רשות נשיא וריש גלותא

ח. "אל תהי דן יחידי"

ט. דיין שטעה

י. פסולי דיין

יא. עביד איניש דינא לנפשי

יב. זילותא דבי דינא

יג. הכח של דיין לדון בעל כרחו של הבעל דין

יד. הוראה ופסק דין (ע"ע בערך דיני ממונות סק"ח, ובערך הוראה)

טו. דיני הדיין

א. כללי

שדיין לעירו אין לו חלק לעוה"ב.

סנהדרין: שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

אבות: קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו"). שדיין אחד לא מיקרי בגדר בית דין.

סנהדרין: כ' (קטע "גם יש ליישב"), כ"ה (קטע "והנה לפי תירוצם").

בענין אם גם בנוגע לדיינים יגיד הרמב"ם שאין סברא להאמינם שאינם מטים את הדין אלא הרי זה בגדר גזיה"כ, כמש"כ בפ"ח מהל' יסודי התורה לענין הא דסומכים על שני עדים.

ב"ב ב': פרק יש נוחלין קנ"ד.

סנהדרין: פרק זה בורר י"ב (קטע "והנה אם נאמר").

הדרך שההיקש של משפט אחד לא קאי על הלאוין של הדיין, אלא יתכן שהדיין עובר על לאו מסוים בדיני נפשות אבל לא בדיני ממונות וכגון הלאו שלא לקבל עדותו של עד קרוב (מיהו מוני המצות כללו גם ד"מ בתוך הלאו).

סנהדרין: ט"ו.

הדרך שמה שב"ד "מכין אותו עד שתצא נפשו" הרי זה משום דהוי בכלל "שוטרים" תתן לך.

סנהדרין: נ"ט (קטע "והנה צ"ע").

בענין אם למסקנא נשאר דין שאין דנין דיני קנסות בבל או האם נשאר רק הכלל שאין דנין דבר שאינו שכיח וכן דבר שאין בו חסרון כיס.

ב"ק ב': קס"ז.

ב"מ: פרק המפקיד קפ"ו סק"ו.

ב"ב א': ר"ב סק"ג (קטע אחרון).

סנהדרין: כ"ב.

ב. מצות מינוי דיינים ובתי דינין

שהלאו של לא תכירו פנים במשפט קאי על הממונה להושיב דיינים שלא ימנה מי שאינו ראוי.

סנהדרין: נ"ד.

שגם מינוי ב"ד הגדול הרי הוא בכלל מצות מינוי שופטים.

סנהדרין: קל"ז.

חומש: פר' שופטים, שפטים ושטרים תתן לך (ט"ז, י"ח) סק"א. בענין אם גם המינוי של ב"ד של ג' סמוכין של קנסות, וכן המינוי של ב"ד של ג' של דיני ממונות, הרי הם בכלל המצוה של שופטים ושטרים תתן לך בכל שעריך, או האם רק ב"ד של כ"ג ושל ע"א.

סנהדרין: קל"ז.

חומש: פר' שופטים, שפטים ושטרים תתן לך (ט"ז, י"ח) סק"א. שאם אינם בכלל המצוה, אז אין צריכים שיהיו בתי דינין קבועים כאלו, אלא אם יש סכסוך יש מצוה של דיינות על מי שיוודע לדון שידון.

סנהדרין: קל"ז.

חומש: פר' שופטים, שפטים ושטרים תתן לך (ט"ז, י"ח) סק"א. בענין אם גם המינוי של הב' בתי דינין שהיו יושבים על פתח הר הבית ועל פתח העזרה הרי זה בכלל מצות מינוי שופטים. סנהדרין: קל"ז, קל"ח* (קטע "ויש לומר").

חומש: פר' שופטים, שפטים ושטרים תתן לך (ט"ז, י"ח) סק"א. הדרך ששני בתי דינין הנ"ל היו הבתי דינין של שני השבטים יהודה ובנימין שהיו בירושלים.

סנהדרין: קל"ז, קל"ח* (קטע "ויש לומר").

חומש: פר' יתרו, וישמע משה לקול חתנו (י"ח, כ"ד) [א] (קטע "ויש לומר"). פר' שופטים, שפטים ושטרים תתן לך (ט"ז, י"ח) סק"א.

דברי תוס' והרמב"ן שעיר שיש בה שני שבטים צריכה בית דין לכל שבט, ובענין אם כוונתם היא רק להיכא שהעיר שייכת לשני השבטים, כגון ירושלים שהיתה שייכת ליהודה ובנימין, וכן למ"ד שחולקין עיר אחת לשני שבטים, או האם כוונתם היא אפילו היכא שבמקרה גרים בה בני שני שבטים.

סנהדרין: קל"ז, קל"ח סק"א,

קל"ח* (קטע "ועיין עוד"), קנ"ג. חומש: פר' יתרו, וישמע משה לקול חתנו (י"ח, כ"ד) [א] (קטע "ועיין עוד ברמב"ן" וקטע "מיהו מתוס' וקטע "ועוד נראה"). פר' שופטים, שפטים ושטרים תתן לך (ט"ז, י"ח) סק"א סק"ב.

שהחיוב להעמיד בית דין לכל שבט ושבת נוהג גם בחו"ל ואינו כמו החיוב להעמיד ב"ד לכל עיר ועיר שהוא נוהג רק בארץ ישראל.

סנהדרין: קל"ח* (קטע "מיהו אכתי קשה").

חומש: פר' יתרו, וישמע משה לקול חתנו (י"ח, כ"ד) [א] (קטע "מיהו אכתי קשה").

דברי הרמב"ן בפרשת שופטים שכמו שהי' ב"ד הגדול לכל ישראל כן הי' ב"ד הגדול מבני השבט לכל שבט ושבת.

סנהדרין: קל"ח* (קטע "והנה הראשונים"), קל"ט. הוריות: י"ז.

חומש: פר' יתרו, וישמע משה לקול חתנו (י"ח, כ"ד) [א] (קטע "והנה הראשונים"). פר' שופטים, שפטים ושטרים תתן לך (ט"ז, י"ח) סק"ג.

הדרך שכל הדינים של שבט, כולל הדין של ב"ד לכל שבט ושבת, התחילו רק אחרי הקביעות של הדגלים.

סנהדרין: קל"ח* (קטע "ונראה לחדש" ולהלן שם).

חומש: פר' יתרו, וישמע משה לקול חתנו (י"ח, כ"ד) [א] (קטע "ואולי" ולהלן שם).

בענין למה לא העמיד משה בתי דינין גם לפני עצת יתרו משום מצות מינוי שופטים.

סנהדרין: קל"ח*.

חומש: פר' יתרו, וישמע משה לקול חתנו (י"ח, כ"ד) [א].

דברי הרמב"ם שהסנהדרין ממונה להושיב דיינים.

סנהדרין: ל"ג (קטע אחרון).

שסנהדרין ממונה גם להושיב דיני ממון ולא רק סנהדראות לשבטים.

סנהדרין: נ"ד סק"ב (קטע "והנה עיין לעיל").

שהנשיא הוא מאלו שמצווים להושיב דינים.

סנהדרין: נ"ד סק"ב (קטע "ועיין בסה"מ").

ובכל זאת גם כל הסנהדרין מצווים, ונפ"מ שאם הם מצטרפין להנשיא ומעמידין מי שאינו ראוי גם הם עוברים בלא תכירו פנים במשפט.

סנהדרין: נ"ד סק"ב (קטע "ועיין בסה"מ").

שריש גלותא ממונה להושיב דינים.

סנהדרין: נ"ד סק"ב (קטע ראשון).

ג. המצוה לדון

דברי הרמב"ן בבראשית שמצוה על שבת לדון את שבטו קאי גם על "ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וכו' אלא לעשות סייג לתורה".

סנהדרין: ק"מ.

חומש: פר' שופטים, שפטים ושטרים תתן לך (ט"ז, י"ח) סק"ד.

"שמצוה על שבת לדון את שבטו" חל על אפרים ומנשה כל אחד בנפרד, דהיינו שמצוה על שבת אפרים לדון את בני אפרים ומצוה על שבת מנשה לדון את בני מנשה.

הוריות: ע' (קטע "אמנם נראה" וקטע "ולפי זה י"ל").

חומש: פר' ויחי, "עוד בענין שבטי אפרים ומנשה" [ב] (קטע "אמנם נראה" וקטע "ולפי זה י"ל").

בענין מאיזה פסוק ילפינן שיש מצוה לדון.

סנהדרין: מ"ה (קטע "והנה עיין בכתובות"), מ"ו, נ"ז.

אבות: קצ"ח (קטע ראשון).

חומש: פר' משפטים, ואלה

המשפטים אשר תשים לפניהם (כ"א, כ') [ג]. פר' דברים, ושפטתם צדק (א', ט"ז) (קטע "והנה עיין בכתובות").

לשונות הרמב"ם בענין אם המצוה של עניני ממון הכתובים בפר' משפטים הן מצוה על הבעל דין לשלם או מצוה על ב"ד לדון.

חומש: פר' משפטים, ואלה המשפטים (כ"א, כ') [ג].

שבלי שהבעל דין תובע את חבירו אין על הדיינים חיוב לדון.

ב"ק ב': שצ"ו.

בענין היכא שהבעל דין תובע את חבירו, ממתני המצוה לדון חלה על הדיין.

סנהדרין: מ"ה (קטע "ולפ"ז" ולהלן שם), מ"ו, נ"ז, נ"ח.

אבות: קצ"ח (קטע "מיהו י"ל" ולהלן שם).

חומש: פר' דברים, ושפטתם צדק (א', ט"ז) (קטע "ולפ"ז" ולהלן שם).

בענין אם, ועד מתי, מותר לדיין לבצוע (כלומר להציע פשרה).

סנהדרין: מ"ה.

אבות: קצ"ח, קצ"ט.

חומש: פר' דברים, ושפטתם צדק (א', ט"ז).

"אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות", בענין היכא שפסק שלא כדין: האם מיקרי אונס, או האם כל חיובו הוא רק לדון דין תורה שאמת ונכון בעיניו וממילא לא מיקרי בכלל שעשה מעשה איסור.

סנהדרין: מ"ח, מ"ט.

הוריות: ט'.

אבות: ר'.

פרטי הדינים בענין להורות רק מגיל מ'.

אבות: שכ"ט.

בענין "אינו שמח בהוראה".

אבות: שע"ו.

ד. איך דינן

גדר "הוו מתונים בדין".

סנהדרין: ג'.

אבות: ט'.

חומש: פר' דברים ואצוה את שפטיכם וגו' (א', ט"ז).

שמי שאינו מתון בדין, ומכשיל בזה, הרי הוא עובר בלפני עור לא תתן מכשול.

אבות: ט' סק"ג.

פרטי דינים בענין "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים".

אבות: ל"ח.

דברי הירושלמי שרב הונא ה"י מגלה להבעל דין זכותיותו כשלא ה"י יודע מעצמו, ודברי הראשונים על זה.

סנהדרין: פרק זה בורר פ"א בהערה הראשונה.

דברי הח"י הר"ן על סנהדרין שעמידת הבעל דין בפני ב"ד היא מטעם כבוד ב"ד, ודברי התומים שהיא מטעם כבוד השכינה.

סנהדרין: ק"ע סק"ב.

הוריות: ק"א (קטע "והנה יש ליתן עוד טעם" ולהלן שם).

זבחים ב': ס"ב.

דברי המחבר שדיינים יכולים לסמוך במקום לישב, ודברי הסמ"ע שבדין אחד לא יסמכו גם העדים (שחייבים לעמוד) וגם הדיינים (שחייבים לישב), כי יש בזה תרתי דסתרי, ודברי הב"ח ששפיר רשאים.

זבחים ב': נ"ד (קטע ראשון).

בענין אם לפי הדרך שכתבו תוס' שבדיני נפשות גם בעל דין ת"ח צריך לעמוד בפני הב"ד, גם עד ת"ח צריך לעמוד.

זבחים ב': ס"ח.

עוד בענין הדרך הנ"ל של תוס'.

זבחים ב': ס"ז - ס"ט.

בענין אם אע"פ שב"ד מושיבים ת"ח משום כבודו, אכתי יש מידת חסידות על ת"ח

למחול על כבודו ולעמוד.

שבועות: ק"מ (קטע "ולפ"ז" ולהלן שם).

ה. דין פרוטה כדין מאה מנה

בענין שיהא "חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, למאי הלכתא, לאקדומי".

סנהדרין: מ"ה (קטע "וגם מדבריי" וקטע "ובאמת"), נ"ו, נ"ז.

אבות: קצ"ח (קטע "וגם מדבריי" וקטע "ובאמת").

חומש: פר' דברים, ושפטתם צדק (א', ט"ז) (קטע "וגם מדבריי" וקטע "ובאמת"), שם, כקטן כגדל תשמעון (א', י"ז).

בענין אם האיסור להקדים את המאה מנה הוא רק כשהתחיל כבר לדון את הפרוטה.

סנהדרין: מ"ה (קטע "וגם מדבריי" וקטע "ובאמת"), נ"ז.

אבות: קצ"ח (קטע "וגם מדבריי" וקטע "ובאמת").

חומש: פר' דברים, ושפטתם צדק (א', ט"ז) (קטע "וגם מדבריי" וקטע "ובאמת").

דעת הרדב"ז שאם הוא יכול לחתוך את הדין של מנה במעט זמן, ואילו הדין של פרוטה יקח הרבה זמן, מותר לו להקדים את הדין של מנה.

סנהדרין: נ"ו, נ"ז.

חומש: פר' דברים, כקטן כגדל תשמעון (א', י"ז).

שהטעם להנ"ל הוא משום שהאיסור הוא רק כשהוא מקדים את המנה מחמת גודל הסכום, אבל לא אם הוא מקדימו משום טעם אחר או בלי שום טעם.

סנהדרין: נ"ו.

חומש: פר' דברים, כקטן כגדל תשמעון (א', י"ז).

ו. "לא תגורו מפני איש"

בענין שהאיסור להסתלק מן הדין משום

בענין רשות מלך פרס: בענין למה הריש גלותא נוטל רשות ממלך פרס. ובענין אם רשות מלך פרס מהני למאן דגמיר וסביר בלי רשות נשיא או ר"ג, וכן האם רשות נשיא וריש גלותא מהני בלי רשות מלך פרס.

סנהדרין: ל"ה.

דברי המאירי שגם רשותו של ראש ישיבה מהני לפטור את הדיין מתשלומין אם טעה.

סנהדרין: מ"ד, נ"ד סק"ב (קטע "ועכ"פ").

דמי שיש לו רשות יכול ליתן רשות.

סנהדרין: ל"ט.

הדרך שצריכים קרא דשבט ומחוקק כדי לומר שהריש גלותא והנשיא יכולים להרשות לדון (ושיהיו פטורים אם יטעו) אע"פ שיש כבר מספיק דיינים, וכן שהם יכולים לדון בעל כרחו של הבעל דין אפילו אם הבעל מסכים לדון בפני ב"ד אחר.

סנהדרין: ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם").

שיטת רש"י ותוס' בענין אם הטעם למה מהני רשות ריש גלותא ונשיא לפטור את הדיינים אם טעו הרי זה משום שמעתה ברשות דנין או האם זה משום הפקר ב"ד הפקר.

סנהדרין: ל"ב, מ"ג סק"א.

הדרך שרשות נשיא או ריש גלותא מהני לפטור רק את מי שהוא מומחה, והדרך שמהני לפטור גם מאן דגמיר ולא סביר.

סנהדרין: ל"ב (קטע "ובדוחק"), ל"ז סק"א (קטע "והנה כפי" וקטע אחרון).

אבות: ר"א (קטע "והנה כפי" וקטע אחרון).

בענין אם רשות רק פוטר את הדיין מלשלם, או האם היא מועלת לעצם הפסק דין, דהיינו שהיכא שאי אפשר להחזיר את הדין הרי הפסק דין נשאר קיים.

סנהדרין: ל"ז סק"א (קטע "אמנם נראה").

פחד מהבעל דין חל רק אחרי שהוא יודע להיכן הדין נוטה.

סנהדרין: מ"ה (קטע "ועיין עוד בסוגיין" ולהלן שם).

אבות: קצ"ח (קטע "ועיין עוד בהסוגיא שם" ולהלן שם).

חומש: פר' דברים, ושפטתם צדק (א', ט"ז) (קטע "ועיין עוד בדף ו"ו" ולהלן שם).

דברי הרמב"ם שאם הי' ממונה לרבים אסור לו להסתלק מחמת פחד הבעל דין אפילו קודם שהוא יודע להיכן הדין נוטה. ודברי ההגהות אשר"י שגם היכא ששניהם חזקים.

סנהדרין: מ"ה (קטע "ועיין עוד ברמב"ם" וקטע אחרון).

אבות: קצ"ח (קטע "ועיין עוד ברמב"ם" וקטע "שוב מצאתי").

חומש: פר' דברים, ושפטתם צדק (א', ט"ז) (קטע "ועיין עוד ברמב"ם" וקטע אחרון).

בענין אם מותר להסתלק מן הדין מחמת יראת הוראה ואימת הדין אפילו לאחר שבאו לפניו לדון, וכן אפילו לאחר שהוא יודע להיכן הדין נוטה.

סנהדרין: מ"ו.

אבות: קצ"ח (קטע אחרון).

ז. רשות נשיא וריש גלותא

פירושם של רש"י ותוס' ש"מחוקק" דקרא, שיכול להפקיר, וכן להרשות לדון על מנת לפטור מתשלומין אם יטעו, דהיינו מה שנקרא בגמ' "רשות דהתם", הרי זה הנשיא, ודעת הרמב"ם שהכוונה היא לב"ד של ארץ ישראל, ובענין מה היא הכוונה בב"ד של ארץ ישראל.

סנהדרין: ל"ג, ל"ו סק"ה, מ"ג סק"א, נ"ד סק"ב (קטע "והנה עיין לעיל" ולהלן שם).

הוריות: ק"ל.

שיטת המאירי שהכוונה ב"רשות דהתם" היא לרשות נשיא או ב"ד של ארץ ישראל.

סנהדרין: ל"ג (קטע "עוד אפשר לומר").

אבות: ר"א (קטע "אמנם נראה").
דברי רש"י התמוהים שמומחין צריכים
ליטול רשות כדי להיות כשרים לדון.

סנהדרין: ט.

ח. "אל תהי דן יחידי"

בענין "אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי
אלא אחד".

סנהדרין: ל"ז.

אבות: ר"א.

שיטות הראשונים בענין אם זה עצה טובה,
או מדת חסידות, או אזהרה, או "על דרך
חומרא".

סנהדרין: ל"ז סק"ב.

אבות: ר"א (קטע "והנה בענין").

הדרך שהטעם למה אל תהי דן יחידי הרי
זה משום טובת הדיין שמא יטעה ויתחייב
לשלם, ולכן אם הוא מומחה שנטל רשות,
שהוא פטור אם טעה, הרי הוא רשאי לדון
יחידי.

סנהדרין: ל"ז סק"א (קטע "והנה
כפיי").

אבות: ר"א (קטע "והנה כפיי").

הדרך שהטעם הוא משום שמא יטעה
ויוציא ממון שלא כדין, אבל אם הוא
מומחה שנטל רשות, שהפסק שלו קיים
אפילו אם טעה, הרי הוא רשאי לדון
יחידי.

סנהדרין: ל"ז סק"א (קטע "אמנם
נראה").

אבות: ר"א (קטע "אמנם נראה").

ט. דיין שטעה

הדרך שהיכא שטעה בדבר משנה הדין בטל
מאליו וכלפי שמיא גליא שבכלל לא הי'
פסק דין רק שלא ידעו מזה.

סנהדרין: מ"ח, רי"ג (קטע "ובישוב
קושייתו"), רט"ו (קטע "והנה עיין
ברמב"ם").

אבות: ר', ר"א.

הדרך שהיכא שטעה בדבר משנה, עד
שנודעה הטעות שפיר הי' פסק דין, ואין זה
מיקרי שמחזיק ממון חבירו שלא כדין.

והדרך שאח"כ כשנודעה הטעות הרי הפסק
דין מתבטל ונעקר למפרע (ולא שאיגלאי
מילתא שכלפי שמיא גליא שבכלל לא הי'
פסק דין רק שלא ידענו מזה), אבל עכ"פ
לא בעינן שהדיין יחזירנו, אבל לפי רב
חסדא שחילק בין היכא שנשא ונתן ביד
ובין היכא שלא נשא ונתן ביד, ולא חילק
בין טועה בדבר משנה לטועה בשיקול
הדעת, א"כ היכא שלא נשא ונתן ביד
צריכים שהדיין יחזיר את הדין, וכל זמן
שלא החזירו הרי הגמ"ד במקומו עומד,
ויש לצדד באם אח"כ הפסק דין מתבטל
למפרע או לא.

סנהדרין: מ"ח, רי"ג (קטע "עוד
י"ל") ובהערה הראשונה שם,
רט"ו (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

אבות: ר', ר"א.

עוד בהדרך שלא בעינן (לכה"פ באיסור
והיתר) מצד ב"ד שטעו שום מעשה חזרה
או סתירת הדין נוסף על מה שידעו שטעו.

הוריות: ל"ח.

הדרך שבטועה בדבר משנה צריכים שהדיין
יחזיר את הפסק דין.

סנהדרין: מ"ח, רי"ג (קטע אחרון).

אבות: ר', ר"א.

בענין החיוב של דיינים לשלם אם טעו
משום דחשיב גרמי: האם יש ראי' מזה
שגרמי חייב בשוגג. וכן בענין חיובו של
הדיין שלא טעה.

סנהדרין: פרק זה בורר צ"ז.

בענין למה דיין שחייב את הזכאי חשיב
גרמי ולא גרמא.

ב"ק ב': מראה מקומות בענין גרמא
וגרמי (בסוף הכרך) ג' בהערה
השני'.

סנהדרין: פרק זה בורר צ"ז.

המחלוקת בין רשב"ג ות"ק בענין היכא
שב"ד טעו בחלוקה, האם הדבר חוזר
(ת"ק) או לא (רשב"ג). ובענין אם בפחות
משתות גם ת"ק מודה שאינו חוזר.

קידושין ג': כ"ט סק"ד.

בענין היכא שהדיין שכח מה שפסק, האם הוא יכול לדון עוד הפעם, או האם צריכים לחשוש שמא בהפעם השני יפסוק אחרת והרי אי אפשר לסתור את הפסק הראשון. קידושין ד': של"ד.

י. פסולי דיין
בענין אם גר יכול לדון, עי' בערך גרות - דיני גרים.
בענין אם ילפינן מעדות לדיינים שכל הפסולים להעיד פסולים גם לדון.
ב"ק ב': ר"ז.
סנהדרין: ר'.
דברי רש"י שגולן פסול לדון בק"ו ממה שפסול להעיד.
סנהדרין: ר' סק"ג.
בענין אם אשה כשרה לדון.
כתובות ב': קי"ג.
סנהדרין: ר' סק"ד.
דברי הירושלמי שילפינן שאשה פסולה לדון ממה שפסולה להעיד.
ב"ק ב': ר"ז.
שבועות: קכ"ו (קטע "והנה יש עוד טעם").
שילפינן שקטן פסול לדון ממה שפסול להעיד.
ב"ק ב': ר"ז.
שבועות: קכ"ו (קטע "והנה יש עוד טעם").
דברי הירושלמי שכן י"ג שנה ויום אחד כשר לדון אפילו אם לא הביא ב' שערות.
סנהדרין: ר' סק"ז.
הסברא שיושבי קרנות אינם בגדר פסולים לדון, אלא אין עליהם כל עיקר שם דיין.
סנהדרין: כ' (קטע "ברם נראה שיש ליישב").
בענין דיינים הקרובים להעדים (הטעמים לפסול, ושיטת המכשירים).
כתובות ב': ק"ד.

גיטין: פרק המביא גט קנ"ח.
ב"ק ב': רי"ד (קטע אחרון).
ב"ב ב': פרק יש נוהלין י"ג סק"ג.
סנהדרין: ס"ט סק"ג.
דברי הירושלמי שדיינים הקרובים זה לזה פסולים כי ילפינן מעדים.
סנהדרין: קמ"ד בההערה, ר' סק"א, רמ"ג.
בענין אם רבי שמעון שמכשיר עדים הקרובים זה לזה בקידוש החורש, הרי הוא מכשיר בקידוש החורש גם דיינים הקרובים זה לזה.
סנהדרין: ר' סק"ב, רמ"ג.
משמעות דברי רש"י שהפסול קורבה בדיינים נאמר רק היכא שצריכים מנין מסוים של דיינים מן התורה.
סנהדרין: רמ"א.
המחלוקת אם שלישי וראשון פסולים זה לזה.
סנהדרין: קמ"ד בההערה.
בענין היכא שהדיין עובר על לאו כשהוא פוסק את הדין, האם זה גופא פוסלתו להפסק דין הזה משום רשע.
כתובות ב': ק"ז בההערה הראשונה.
(ב"ק א': הוספות על פרק המניח משנת תשס"ב ט"ו).
סנהדרין: נ"ג בההערה, ע"ד בההערה הראשונה.
בענין אם גם בדיינים (כמו בעדים) רק אוהב שהוא שושבינו, ושונא כזה שלא דיבר עמו ג' ימים באיבה, פסולים, אבל בפחות מזה הרי הם כשרים, או האם גם בפחות מזה הרי הם פסולים. ואם אינו פסול האם בכל זאת אסור לו לדון, או האם אין זה אסור מעיקר הדין אלא הרי זה רק בגדר חומרא בעלמא לא לדון. ואם זה אסור מעיקר הדין האם זה איסור דאורייתא או איסור דרבנן.
סנהדרין: נ"ה.
בענין היכא שאין הדיין אוהב או שונא את

בענין היכא שהדיין שכח מה שפסק, האם הוא יכול לדון עוד הפעם, או האם צריכים לחשוש שמא בהפעם השני יפסוק אחרת והרי אי אפשר לסתור את הפסק הראשון. קידושין ד': של"ד.

י. פסולי דיין
בענין אם גר יכול לדון, עי' בערך גרות - דיני גרים.
בענין אם ילפינן מעדות לדיינים שכל הפסולים להעיד פסולים גם לדון.
ב"ק ב': ר"ז.
סנהדרין: ר'.
דברי רש"י שגולן פסול לדון בק"ו ממה שפסול להעיד.
סנהדרין: ר' סק"ג.
בענין אם אשה כשרה לדון.
כתובות ב': קי"ג.
סנהדרין: ר' סק"ד.
דברי הירושלמי שילפינן שאשה פסולה לדון ממה שפסולה להעיד.
ב"ק ב': ר"ז.
שבועות: קכ"ו (קטע "והנה יש עוד טעם").
שילפינן שקטן פסול לדון ממה שפסול להעיד.
ב"ק ב': ר"ז.
שבועות: קכ"ו (קטע "והנה יש עוד טעם").
דברי הירושלמי שכן י"ג שנה ויום אחד כשר לדון אפילו אם לא הביא ב' שערות.
סנהדרין: ר' סק"ז.
הסברא שיושבי קרנות אינם בגדר פסולים לדון, אלא אין עליהם כל עיקר שם דיין.
סנהדרין: כ' (קטע "ברם נראה שיש ליישב").
בענין דיינים הקרובים להעדים (הטעמים לפסול, ושיטת המכשירים).
כתובות ב': ק"ד.

הבעל דין, אבל הבעל דין אוהב או שונא את הדיין.

סנהדרין: נ"ה (קטע אחרון).

בענין אם ממעטים "מאתך, בדומין לך" שטריפה פסול לרון דיני נפשות.

סנהדרין: קמ"ג סק"ב.

בענין אם הטעם למה אשה פסולה לרון (לפי הפוסלים), הוא משום שהדרשה של "מלך ולא מלכה" קאי גם על שאר שימות.

כתובות ב': קי"ג.

דברי רש"י שעבד פסול לרון ק"ו מאשה, והדרך שהוא משום ש"ממוכח שבאחיך" קאי גם על שאר שימות.

כתובות ב': קי"ג.

בענין אם סומא בשתי עיניו כשר לרון (לרבנן דרבי מאיר, אבל לפי רבי מאיר הרי אפילו סומא באחת מעיניו פסול), או האם הוא פסול משום שלומדים מעדות דפסול א"נ משום שמדמים אותו ללילה.

סנהדרין: ר' סק"ה, רכ"ג סק"א.

בענין אם אמרינן בדיינים שאם נמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם פסולים.

סנהדרין: כ', קמ"ב, פרק זה בורר י"ד (קטע "והנה אכתי").

שאפילו אם אמרינן גם בדיינים שאם בטלו מקצתם בטלו כולם אבל הרי זה רק היכא שצריכים תורת ב"ד.

סנהדרין: כ' (קטע "ומאחר שזכינו לדין").

בענין היכא שדנו ארבעה או ששה דיינים ביחד בד"מ, למ"ד שמהתורה סגי בחד, ונמצא אחד מהן קרוב או פסול, האם בטלו כולם.

סנהדרין: כ' (קטע "והעיר אחד"), פרק זה בורר י"ד ("והנה אכתי").

לפי השיטה שלא אמרינן בדיינים שאם בטלו מקצתם בטלו כולם, האם בכל זאת היכא שהוסיפו ממזרים או בעלי מומים יותר ממנין כ"ג, הב"ד כולו פסול, והטעם לזה.

סנהדרין: קמ"ב.

יא. עביד איניש דינא לנפשי'

בענין עביד איניש דינא לנפשי': האם זה משום שמותר לו להציל את ממונו או האם זה בגדר עשיית דין, וכן מתי מותר לחבול בו לצורך זה.

ב"ק א': שס"ו, הוספות על פרק המניח משנת תשע"ז ל"ו.

בענין אם המחלוקת איירי רק בענין אם מותר לחבול בו, אבל להוציא את שלו מותר לכו"ע.

ב"ק א': הוספות על פרק המניח משנת תשע"ז כ"ט.

ביאור דברי הרמב"ם שאם תבעו אותו, ומצאו ב"ד שעשה באמת כדין, אין סותרים את הדין שעשה.

ב"ק א': הוספות על פרק המניח משנת תשע"ז ל"ו.

דברי הב"ח בדעת הרמב"ם שעביד איניש דינא לנפשי' אפילו כשאין הדבר מבורר לכל שהוא עושה כדין.

ב"ק א': הוספות על פרק המניח משנת תשע"ז ל' (קטע אחרון).

דברי בן בג בג בב"ק דף כ"ז ע"ב, ובענין אם ההלכה כמותו.

ב"ק א': הוספות על פרק המניח משנת תשע"ז ל"א.

הציור של "משבר ויוצא משבר ונכנס".

ב"ק א': הוספות על פרק המניח משנת תשע"ז ל"ה.

דברי הרא"ש שמותר לעשות דין לעצמו רק כשיש לו עדים וכדומה.

ב"ק א': שס"ז.

שגם על מה שבהמתו של אדם הזיקה שייך לומר שהוא פטור היכא ששייך לומר שהבהמה עשתה כעין דין לנפשה.

ב"ק א': שס"ו (קטע אחרון).

עוד בענין עביד איניש דינא לנפשי'.

ב"ק א': רכ"ב.

ש"בממלא רשות הרבים כולה חביות" יש

רשות לההולך לשבר רק דרך הילוכו אבל לשבור בחנם אסור.

ב"ק א': ש"ס.

יב. זילותא דבי דינא

דברי רש"י שיש זילותא דבי דינא רק אם הב"ד חוזרים בהם ב' פעמים, והסוברים שמודה רש"י שבעלמא יש זילותא דבי דינא גם ע"י פעם אחת, ורק לענין לפסול אדם מחזקתו אין אנו נמנעים מלחזור ולהכשיר אותו פעם אחת אלא חיישינן לזילותא דבי דינא רק בב' פעמים.

כתובות ב': ר"ל, רל"א (קטע ב"י").

ב"ב ב': של"ח, של"ט (קטע ב"י), שמ"ו (קטע "מיהו לפי").

דברי הר"י מיגש שחוששין לזילותא דבי דינא רק כשב"ד חוזרים בהם בגלל ששוב נכנס הדבר לספק אבל לא היכא שרוצים לסתור משום שהגיעו לבירור ודאי.

כתובות ב': רל"א (קטע ג"י").

ב"ב ב': של"ט (קטע ג"י), שמ"ג סק"ב.

הדרך שהחשש של זילותא דבי דינא אינו שמא אנשים אחרים יוציאו לעז על ב"ד, אלא החשש הוא שמא הבעל דין שפועלים נגדו או העדים יוציאו לעז.

ב"ב ב': שמ"א סק"א.

דברי הרמב"ן שאין זילותא דבי דינא כש"מינח ניחא ל"י".

ב"ב ב': שמ"א סק"א.

דברי תוס' והרמב"ן שכשהתירו אשת איש להנשא ושוב רוצים לאוסרה יש זילותא דבי דינא רק אם ניסת ונצטרך להוציא אותה.

ב"ב ב': שמ"א סק"ב.

הסברא שאין זילותא דבי דינא להעלות לכהונה, היכא שהורדנו אותו רק כדי לבודקו.

כתובות ב': ר"ל, רל"א (קטע א"י) ולהלן (שם), רל"ה סק"ב.

ב"ב ב': של"ח, של"ט (קטע א"י) ולהלן (שם), שמ"ג סק"ב.

הסברא שאין זילותא דבי דינא להעלות לכהונה היכא שירד מעצמו.

כתובות ב': רל"א (קטע ד"י").

ב"ב ב': של"ט (קטע ד"י").

הסברא שאין זילותא דבי דינא להעלות לכהונה היכא שהורדנו אותו על פי קול, ואפילו אם הוא קול גמור.

כתובות ב': רל"א (קטע ה"י").

ב"ב ב': של"ט (קטע ה"י").

יג. הכח של דיין לדון בעל כרחו של הבעל דין

בענין דברי תוס' שיחיד מומחה יכול לכוף לדון רק אם הבעל דין אינו רוצה לדון כלל, אבל לא אם הוא מסכים לדון בפני ב"ד אחר.

סנהדרין: ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם"), ל"ח.

אבות: ר"ג (קטע "ולפי זה אתי שפיר").

בענין אם מה שמומחה דן את הבעל דין בע"כ הרי זה בתורת הפקר ב"ד הפקר או האם זה בתורת פסק דין.

סנהדרין: ל"ד, ל"ח (קטע "עכ"פ").

אבות: ר"ג (קטע "על כל פנים").

בענין אם הדיוטות יכולים לכוף לדון.

סנהדרין: ל"ח.

אבות: ר"ג.

ביאור דעת רבנן ששני הדיינים שביררו להם הבעל דין בוררים דיין שלישי.

סנהדרין: ל"ח (קטע "עוד י"ל" ולהלן (שם)).

אבות: ר"ג (קטע "עוד י"ל") ולהלן (שם).

יד. הוראה ופסק דין

ע"י עוד בערך דיני ממונות סק"ח, ובערך הוראה.

שהדיין עובר על לאו אם הוא חותך את הדין על פי ע"א.

סנהדרין: ט"ו.

שאם הטתה את הדין במזיד אין על זה שם של פסק והוראה.

כתובות ב': ק"ג (קטע ראשון).

סנהדרין: ס"ט סק"ב (קטע ראשון).

הוריות: א' סק"ד.

שאם פסק בלי לעיין ובלי ידיעת הדין, אין על זה שם של פסק והוראה.

הוריות: א' סק"ד, ל"ו (קטע ראשון).

שאם אחד מהדיינים שתק ולא הורה לא לכאן ולא לכאן הרי הוא כמאן דליתא ובעינן שכולם יורו.

הוריות: ל"ו (קטע "ברם אע"פ").

הדעה שדיין שאמר איני יודע יכול לחזור בדיני ממונות לאחד מן הצדדים כי לא גרע מתלמיד שמלמד בדיני ממונות זכות או חובה.

סנהדרין: קמ"ז (קטע ראשון).

שאם טעה בדבר שהצדוקים מודים בו הרי הוא נחשב שוגג קרוב למזיד.

הוריות: ל"ו (קטע "והנה עיין לקמן בדף ד").

הדרך שלא מיקרי גמ"ד אלא היכא שהוא זוכר בשעת הגמר דין את ישוב טעם הפסק, ולא מספיק אם הוא זוכר רק את כלל הטעם.

סנהדרין: רל"ד.

בענין היכא שמת אחד מהדיינים לאחר שמכירים כבר את דעתו, האם מצרפים את דעתו בשעת המנין.

סנהדרין: רכ"ב.

הדרך שבהציור הנ"ל מה שזיכה בשעת משא ומתן הרי זה גופא נחשב הגמר דין שלו.

סנהדרין: רכ"א סק"ב (קטע "ונראה").

אבל בכל זאת צריכים להוסיף עוד דיין בשעת גמ"ד כדי להשלים את המנין.

סנהדרין: רכ"ב.

בענין אם גם הרכנת הראש חשיבא הוראה.

הוריות: ל"ד, ל"ו (קטע "ולפ"ז יתכן שבעלמא").

הסברא שלאחר שהדיין כבר אמר דעתו ופסק פסקו אינו יכול להשתתף בקבלת עדות בפני דיין שעוד לא פסק כי כיון שכבר פסק הרי הוא מסולק מלהיות דיין בדין זה.

כתובות ב': ק"ב (קטע "ויש ליישב").

בענין אם קבלת עדות חשיב בגדר פסק דין על העדים עצמם.

כתובות ב': ק"ד.

גיטין: פרק המביא גט קנ"ו (קטע "והנה יש לומר"), קנ"ח.

ב"ק ב': רי"ד (קטע "ובחידושי" ולהלן שם).

ב"ב ב': פרק יש נוחלין י"ג סק"א (קטע "ובחידושי" ולהלן שם) סק"ב.

הטעמים למה לומר קם דינא.

יבמות ב': תקפ"ז (קטע "והנה מעתה" ולהלן שם).

עוד בענין קם דינא או הדר דינא.

יבמות ב': תקפ"ו.

ב"ב א': ס"ג.

שיטת הרמב"ם שבדיני נפשות היכא של"ה מחייבים ול"ה פוטרים ואחד אומר איני יודע, פוטרין את הבעל דין מיד בלי שידונו אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע ובלי שיוסיפו עוד אחד, ושיטת הר"ן ששפיר דנין ואם נשאר ל"ה ול"ה מוסיפין עוד אחד. וגבי ממון כתב הרמב"ם דשפיר דנין אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע.

סנהדרין: רנ"ז, רע"א (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

שיטת הרמב"ם שיש מנין של שעת משא ומתן מלבד המנין של גמר דין.

סנהדרין: ר"ו (קטע "ועיין ברמב"ם"), רי"ח (קטע "גם צ"ע"), רכ"א סק"א.

שגם חבירו הוא דיין אמתי בדבר, אלא סגי בזה שהוא יודע שחבירו מחזיק את עצמו לדיין בדבר.

כתובות ב': ק"א.

בענין אם בספק מחויב מיתת ב"ד צריכים ב"ד לחוש לספק לא תרצה ולהמנע מלהרוג אותו, או האם דנין את הספק המקורי, דהיינו האם הוא חייב מיתה או לא, ואם מצד הספק המקורי צריכים להחמיר ולהורגו, תו ממילא מסתעף מזה בתורת ודאי שאין לא תרצה.

כתובות א': ש"פ.

שיטת הרמב"ם שנאמרו שני דינים בענין פסיעה על ראשי עם קדוש, א', בכני חכמים ותלמידי חכמים, ומותרים הם לפסוע כשיוצאים לצורך העם, ב', בדיין, שאסור אפילו כשיוצא לצורך העם, ודלא כרש"י שסובר שנאמר רק דין אחד.

סנהדרין: נ"א.

הוריות: קפ"ח.

מוסר השכל מהאיסור לפסוע על ראשי עם קדוש.

שיחות: עמ' ז'.

"נאמן דיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי וכו'": הטעם למה הוא נאמן.

קידושין ד': של"ג (קטע "והנה הר"ן").

ב"מ: פרק שנים אוחזין ל"ח סק"ב (קטע ראשון).

"אבל אין בעלי דינין עומדים לפניו אינו נאמן": בענין אם נאמן מיהא כעד אחד.

קידושין ד': של"ג (קטע "והנה בתוספתא שם").

ב"מ: פרק שנים אוחזין ל"ח סק"ב (קטע "והנה בתוספתא שם").

בענין למה אינו נאמן כשנים לפי הסוברים שעד אחד נאמן בממון כשנים כשאינו בא להוציא ממוחזק, שהרי איירי שם כשאין מוחזק.

גיטין: פרק המביא גט כ"ט (קטע "והוסיף" ולהלן שם).

שיטת הרמב"ם שבעל דין שמלמד זכות על עצמו עולה למנין הדיינים, ודברי המאירי שכוונת הרמב"ם היא רק להמנין שעושים בשעת משא ומתן אבל לא לגמר דין.

סנהדרין: קמ"ז (קטע "והנה הי' נראה"), רי"ח (קטע "גם צ"ע" ולהלן שם).

בענין הא דמונין את התלמיד שמלמד זכות בד"נ, או בדיני ממונות את המלמד זכות או חובה: האם הכוונה היא רק להמנין של שעת משא ומתן, או האם הכוונה היא גם לגמר דין.

סנהדרין: קמ"ז (קטע "והנה הי' נראה" ולהלן שם), רי"ח (קטע "גם צ"ע" ולהלן שם).

שיטת הרמב"ם שהיכא ששנים מזכים מטעם אחד ומפסוק אחד מונין להם רק אחד.

סנהדרין: ר"כ בההערה.

שיטת המרדכי שאפילו אם התלמיד צריך לסברת רבו, אבל אם לימד אותו קודם הדין, ולא בזמן הדין, מונין להם שנים, וראיות שיש חולקים על זה.

סנהדרין: ר"מ.

דברי תוס' בב"ק שהמיעוט דיינים הרי הם כמי שאינם. ודברי המהר"ם חביב שהמיעוט דיינים חייבים לעשות כמו הרוב. ודברי הקונטרס הספקות שרק בהסנהדרין הרי הם חייבים לעשות כמו הרוב משום לא תסור.

יבמות א': רנ"ז.

סנהדרין: פרק זה בורר ק'.

טו. דיני הדיין

בענין המצער שלוחא דרבנן.

קידושין א': קפ"ג.

בענין אם מה שאין דיין יכול למחול על קלטתו הרי זה רק לאחר הקללה אבל לפני הקללה הרי הוא יכול לתת רשות לקללו.

קידושין ב': שצ"א (קטע "מיהו מדברי").

הדרך שאין צריכים שידע הדיין בודאות

ב"מ: פרק שנים אוחזין שי"ד
סק"ב.

דינא דמלכותא דינא

עי' עוד בערך שבאי.

בענין מהו הטעם לומר שדינא דמלכותא דינא, האם זה משום שהארץ שייכת להמלך וא"כ הרי הוא יכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם (ר"ן), או האם זה משום שבני המדינה "מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלכך דין גמור הוא (רשב"ם), או האם זה משום שיש לו כח להפקיר כעין הפקר ב"ד הפקר כי הפקר ב"ד הפקר נאמר על כל שררה ולא רק על ב"ד של ישראל, או האם זה משום שבני נח מצווים על הדינים והכוונה במצות דינים היא שהמלך יתקן דינים, או האם זה משום כיבוש מלחמה דחשיב כאילו המלך כבש אותם במלחמה, דכיון שהמלך שולט עליהם בארצו הרי זה כמו כיבוש מלחמה (דבר אברהם), "ועל דעת כן הם באים לדור בארצו וכאילו לקחם במלחמה שיש לו בהם קנין הגוף" (רשב"א), או האם זה רק דין דרבנן.

יבמות ב': תרצ"א.

גיטין: פרק המביא גט ש"ח סק"א
סק"ב. פרק השולח - עבדים כ'
סק"א סק"ב.

סנהדרין: (קפ"ב קטע "ובענין"),
קפ"ג סק"ג.

אבות: רכ"א סק"ג.

חומש: פר' ויגש, ויאסור יוסף
מרכבתו (מ"ו, כ"ט) (קטע "ועוד
יש לדחות").

בענין אם מה שקובע שיש למלך גוי דין מלך על פי דיני התורה הרי זה העובדא שהקרקע היא שלו על פי דיני התורה, או האם מה שקובע שיש לו דין מלך על פי דיני התורה הרי זה העובדא שנוהג בו דינא דמלכותא דינא, רק שכדי לומר שדינא דמלכותא דינא צריכים שהקרקעות יהיו שלו, או האם מה שקובע שיש לו דין מלך

על פי דיני התורה הרי זה הסכמת העם.
אבות: שמ"ח סק"ב.

חומש: פר' ויגש, ויאסור יוסף
מרכבתו (מ"ו, כ"ט) (קטע "ועוד
יש לדחות").

דברי הר"ן בנדרים שלא אמרינן דינא דמלכותא דינא במלך ישראל בארץ ישראל כיון שאין הארץ שייכת לו.

גיטין: פרק המביא גט ש"ח סק"א
(קטע "א" וקטע "ומהטעם").

סנהדרין: קפ"ב (קטע "ובענין").

אבות: ק"ו, שמ"ח סק"ב בהערה
השני'.

חומש: פר' ויגש, ויאסור יוסף
מרכבתו (מ"ו, כ"ט) (קטע "ועוד
יש לדחות"). פר' שופטים, שום
תשים עליך מלך (י"ז, ט"ו) [ג]
(קטע "מיהו עי' בר"ן).

שיטת הרמ"ה והמחנ"א שכיבוש מלחמה מהני משום דינא דמלכותא דינא, וכן הסוברים שמהני גם בלא דינא דמלכותא דינא ושאר דרכי דינא דמלכותא דינא מהני משום דדמי לכיבוש מלחמה.

גיטין: פרק השולח - עבדים כ'
סק"א סק"ב.

בענין אם אמרינן דינא דמלכותא דינא כשדין המלך סותר את דין התורה.

יבמות ב': תרצ"א.

גיטין: פרק המביא גט רס"ג סק"ב
(קטע "והאבן האזל"), ש"ח סק"א
(קטע "גי").

בענין אם אמרינן דינא דמלכותא דינא רק בנוגע לקרקע.

גיטין: פרק המביא גט ש"ח סק"א
(קטע "ומהטעם") סק"ב (קטע
"והנה בחו"מ").

בענין אם אמרינן דינא דמלכותא דינא רק בדבר שהוא לטובת המלך.

גיטין: פרק המביא גט ש"ח סק"ב
(קטע ראשון).

דברי העליות דרבינו יונה בענין מכירה

בענין הכשירו של כל דיין ודיין ובא לומר שיש רק שם אחד של דיין.

סנהדרין: י"ג, כ"ו (קטע "ועוד י"ל").

הדרך שבאמת חלוקים הם ד"מ מד"נ גם בעצם השם דיין, וממילא גם על זה לא שייך ההיקש של משפט אחד.

סנהדרין: י"ג (קטע "ברם הנ"ל").

הדרך שההיקש של משפט אחד לא קאי על הלאוין שדיין מוזהר בהם, אלא יתכן שהדיין עובר על לאו מסוים בדיני נפשות אבל לא בדיני ממונות, וכגון הלאו שלא לקבל עד קרוב (מיהו מוני המצות כללו גם ד"מ בתוך הלאו הזה).

סנהדרין: ט"ו (קטע אחרון).

שדיני נפשות אינן מיוסדים על טענת בעל דין, אלא הדיינים בעצמם צריכים לברר את כל הצדדים ומש"ה טענין ל"י, משא"כ בדיני ממונות דנין רק על מה שהבעלי דין טוענים ומש"ה לא טענין ל"י (חוץ מהיכא ששייך לומר פתח פיך לאלם דאז שפיר טענין ל"י).

סנהדרין: פרק זה בורר פ"א (קטע "ולפי זה ניחא" ולהלן שם).

עוד טעמים למה בדיני נפשות טענין משא"כ בדיני ממונות (כשלא שייך פתח פיך לאלם).

סנהדרין: פרק זה בורר (קטע "ולפי זה ניחא" ולהלן שם).

שרק בב"ד של כ"ג היו ממנים את הגדול לראש אבל לא בב"ד של ג'.

סנהדרין: פרק זה בורר ע"ה.

שיטת תוס' שמה שאין מושיבין מלך בסנהדרין הרי זה רק בדיני נפשות ולא בדיני ממונות, ושיטת הרמב"ם שגם בדיני ממונות.

סנהדרין: קס"ח.

ג. העדות של דיני ממונות לעומת העדות של דיני נפשות

בענין הכחשה בבדיקות, ע"י בערך עדות - הכחשה.

המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן בענין אם

שנעשה על פי דינא דמלכותא דינא.

גיטין: פרק המביא גט ש"ח סק"ב.

דברי הר"ן בנדרים דף כ"ח שאע"פ שדינא דמלכותא דינא, אבל מותר להפקיע את המכס, אבל אם מכר המלך את המכס לאדם ישראל הרי אנו חייבים לשלם לו, וביאורו של הקו"ש בזה.

גיטין: פרק השולח - עבדים ע"ט.

דיני ממונות

א. קיום המצוה

ב. דיני ממונות לעומת דיני נפשות

ג. העדות של דיני ממונות לעומת העדות של דיני נפשות

ד. מנין הדיינים ושנים שדנו

ה. דיני הכשר הדיין

ו. עבדינן שליחותייהו

ז. מתחילין ביום וגומרין אפילו בלילה

ח. משא ומתן והכרעת רוב (ע"ע בערך דיינים סקי"ד, ובערך הוראה)

א. קיום המצוה

לשונות הרמב"ם בענין אם המצות של דיני ממונות הכתובות בפר' משפטים הן מצות על הבעל דין לשלם או האם הן מצות על ב"ד לדון.

חומש: פר' משפטים, ואלה המשפטים (כ"א, כ') [ג].

ב. דיני ממונות לעומת דיני נפשות

היסוד שההיקש של משפט אחד לא אתי להקיש דיני ממונות לדיני נפשות, אלא הרי הוא בא לומר שבאמת ליכא טפי ממין אחד של משפט, אבל היכא שבעל כרחך אשכחן שב' מיני משפט הם, לא נאמר שילפינן להו אהרדי.

סנהדרין: י"ג.

שלגבי דיני הב"ד לא נאמר ההיקש של משפט אחד כי בע"כ יש שני סוגים של ב"ד, דהיינו ב"ד של ממון וב"ד של נפשות, אלא ההיקש נאמר רק בנוגע לדיינים

הלאו של עד לא יענה בנפש נאמר רק בדיני נפשות או האם גם בדיני ממונות.

כתובות ב': ק"ז.

סנהדרין: ע"ד.

דברי הרמב"ן שאע"פ שבדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה, אבל היכא שעיקר העדות הוא בד"נ, ויוצאים ממנה גם דיני ממונות, כשם שבטילה העדות לענין ד"נ בלי דו"ח, כך היא בטילה לענין ד"מ היוצאין ממנה.

סנהדרין: ס"ה (קטע "והנה עיין בסוף דברי").

בענין היכא שנתבטל אחד משני עדים בדיני ממונות, האם העד שנשאר מועיל לשבועה, או האם גם על זה אמרינן בטלו כולם.

ב"ק א': ש"י.

סנהדרין: ס"ח סק"ב.

הדרך שהגדת עדות בדיני ממונות והגדת עדות בדיני נפשות הרי הן שם אחד של הגדת עדות, אבל בנוגע להמעשה ראי' חשיבי תרי, דהא חזינן שעדות מיוחדת כשירה לד"מ ולא לד"נ.

סנהדרין: י"ג (קטע "והנה לפי דברינו הנ"ל").

שהנ"ל הוא דלא כהנו"ב שסובר שבד"מ לא בעינן אפילו מהתורה עדות שאתה יכול להזימה.

סנהדרין: י"ג (קטע "אולם"), ר"ז (קטע "אמנם עיין").

הסוברים שבממון לא בעינן יכול להזימה מדאורייתא (הנו"ב), או לכל הפחות מדרבנן.

כתובות ב': שצ"ג (קטע "ועי' בבית יעקב" וקטע "ברם באמת").

סנהדרין: י"ג (קטע "אולם"), ס"ט סק"א, ע"ה (קטע ראשון), פרק זה בורר נ"ח, ק"ה, ק"ז (קטע "מיהו לפי"), ר"ז (קטע "אמנם עיין"), רנ"ג (קטע "עוד").

שגם בנוגע להכשר הגברא חזינן שד"מ וד"נ הם ביסודם תרי לפי רבי יוסי שסובר

שרק בד"נ אמרינן שנמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם בטלים אבל לא בד"מ.

סנהדרין: י"ג (קטע "גם יש להעיר").

שעדי נפשות חייבים להעיד גם בלא תביעה משא"כ עדי ממון.

סנהדרין: רצ"ו.

בענין אם יש דין של מסייעין את העדים מן התורה גם בדיני ממונות, ורק רבנן תיקנו שאין צריכים, או האם גם מהתורה אין צריכים.

סנהדרין: ר"ט, רנ"ג (קטע "והנה אם נאמר").

פסקו של הרמב"ם שבדיני נפשות מודה רבי נתן שצריכים שני העדים להעיד תכ"ד.

סנהדרין: פרק זה בורר ק"ג (קטע אחרון), ק"ט (קטע "והנה עיין רמב"ם").

ד. מנין הדיינים ושנים שדנו

שלפי רב אחא ברי' דרב איקא שסובר שהודאות והלואות מהתורה כשרים בדיין אחד, לא בעינן שם של ב"ד כדי לדון הודאות והלואות, וגם רבנן שתיקנו שצריכים ג' נתכוונו לתקן רק שצריכים ריבוי דיינים, אבל לא שנצטרך שם של ב"ד, שהרי חזינן ששנים שדנו דיניהם דין אע"פ שאין ב"ד שקול, ומש"ה ד' או ששה דיינים כשרים לכתחילה.

סנהדרין: ז' (קטע "אמנם עיין לקמן"), י"ב, כ' (קטע "גם יש ליישב"), כ"א (קטע ראשון), כ"ה (קטע "והנה לפי תירוצו"), קי"ז (קטע אחרון).

שגם רב אחא ברי' דרב איקא שסובר שמן התורה גם דיין אחד יכול לדון דיני ממונות הרי הוא מודה שצריכים ג' מומחין מן התורה בדיני ממונות כדי לכפות לשלם.

ב"ק ב': קס"ה (קטע אחרון).

סנהדרין: י"ז (קטע אחרון).

הדרך שאפילו המ"ד שסובר ששנים שדנו דיניהם דין הרי זה רק בנוגע לברר דיני

ממונות כיון דהוי רק בירור וגילוי מילתא, אבל אינם יכולים לעשות דבר שהוא חלות דין חדש כגון אודיתא או קיום שטרות או פרוובול.

סנהדרין: כ"א.

דעת הרמ"ה שלדיני ממונות בעינן דוקא תלתא דגמירי ולא סגי בחד גמיר לחד.

סנהדרין: כ', פרק זה בורר י"ג (קטע "וכתב הסמ"ע"), כ"ד.

בענין אם יסוד הדין שצריכים ב"ד נוטה ושאין ב"ד שקול הרי זה כדי שיוכלו להכריע ספקות או האם זה גזירת הכתוב אפילו היכא שעושים מעשה ב"ד ואין צריכים הכרעה.

סנהדרין: כ"ה, כ"ו (קטע "והעיר"), קמ"ח.

ביאור שיטת ר' יאשי' שרק בדיני נפשות בעינן ב"ד נוטה ולא בד"מ.

סנהדרין: כ"ו.

בענין "במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחילה".

סנהדרין: קמ"ז.

שבדיני איסור והיתר אין צריכים ב"ד נוטה.

סנהדרין: כ"ה (קטע "והנה לפי תירוצם").

בענין "גזילות וחבלות בשלשה" (שיטות רש"י ותוס' והנ"י).

ב"ק א': תנ"ח.

ה. דיני הכשר הדיין

בענין אם גר יכול לדון, עי' בערך גרות - דיני גרים.

שגם רב אחא ברי' דרב איקא שסובר שמן התורה גם דיין אחד יכול לדון דיני ממונות הרי הוא מודה שצריכים ג' מומחין מן התורה בדיני ממונות כדי לכפות לשלם.

ב"ק ב': קס"ה (קטע אחרון).

סנהדרין: י"ז (קטע אחרון).

מחלוקת הפוסקים אם גם בדיינים אמרינן דיינים שבטלו מקצתן בטלו כולם.

סנהדרין: כ' (קטע "ועיין בשער משפט" ולהלן שם).

שיטת תוס' שמה שאין מושיבין מלך בסנהדרין הרי זה רק בדיני נפשות ולא בדיני ממונות, ושיטת הרמב"ם שגם בדיני ממונות.

סנהדרין: קס"ח.

דברי הירושלמי שבן י"ג שלא הביא ב' שערות כשר לדון.

סנהדרין: ר' סק"ז.

ו. עבדינן שליחותיהו

הדרך שהתקנה לדון הודאות והלואות בג' הדיוטות משום נעילת דלת, והתקנה לדון מידי דשכיחא ואית בה חסרון כיס, הרי הן בעצם תקנה אחת.

ב"ק ב': קס"ה (קטע "ועיין גם בקצה"ח").

סנהדרין: י"ז (קטע "ולפ"ז" ולהלן שם), ס"א (קטע "והנה בנוגע").

הדרך שהיו שתי תקנות, אחת על הודאות והלואות לחד ואפילו בארץ ישראל, ואחת על כל מידי דשכיחא ואית בה חסרון כיס אבל רק בבבל ולא בארץ ישראל.

ב"ק ב': קס"ה (קטע "אמנם עיין ברש"י").

סנהדרין: י"ז (קטע "אמנם עיין ברש"י"), ס"א (קטע "והנה בנוגע").

הדרך שצורת שתי תקנות היא, אחת קדומה בזמן המשנה שדנין הודאות והלואות, ואחת מאוחרת יותר שדנין כל מידי דשכיחא ואית בה חסרון כיס.

יבמות ב': תש"א.

ב"ק ב': קס"ה (קטע "ועיין גם בקצה"ח").

סנהדרין: י"ז (קטע "ועיין גם בקצה"ח").

בענין באיזו תקנה נכללת כתובת אשה.

סנהדרין: ס"א (קטע "והנה בנוגע").

בענין אם בזמן חז"ל דבר מסוים לא הי' שכיח, אבל עכשיו נשתנה ונהי' שכיח, האם דנין אותו מעתה.
ב"ק ב': קט"ו.

סנהדרין: י"ח, כ"ב סק"ב.

שצירורים של גזילה שאינם שכיחים צריכים מומחין ואין דנין אותם בזה"ז כמו שאין דנים קנסות.

ב"ק א': ר"כ סק"ב.

ז. מתחילים ביום וגומרים אפילו בלילה

בענין למה גומרים דיני ממונות בלילה.

יבמות ב': תרפ"ז סק"ב.

דברי רש"י במס' סנהדרין שגמ"ד חשיב עיקר הדין.

יבמות ב': תרפ"ז סק"ב (קטע "ונראה דפליגי").

בענין אם מותר גם לכתחילה לעשות גמ"ד של ד"מ בלילה.

יבמות ב': תרפ"ז סק"א, ת"ש.

הסוברים שרק את הפסק דין לחוד מותר לעשות בלילה אבל לא משא ומתן.

יבמות ב': תרפ"ז סק"ב (קטע "ונראה דפליגי").

ח. משא ומתן והכרעת רוב

ע"ע בערך דיינים סקי"ד, ובערך הוראה.

שמוציאין כל אדם לפני המשא ומתן.

סנהדרין: פרק זה בורר ע"ז סק"ב.

בענין למה צריכים ק"ו לומר שבדיני ממונות הולכים אחרי רוב דיינים ולא סגי בההיקש של משפט אחד.

סנהדרין: כ"ו (קטע "אמנם אכתי").

שיטת הרמב"ם שבדיני נפשות היכא של"ה מחייבים ול"ה פוטרים ואחד אומר איני יודע, פוטרין אותו מיד בלי שידונו אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע ובלי שיוסיפו עוד אחד, ושיטת הר"ן ששפיר דנין ואם נשארו ל"ה ול"ה מוסיפין עוד אחד. ולגבי ממון כתב הרמב"ם דשפיר דנין אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע.

סנהדרין: רנ"ז, רע"א (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

בענין אם מותר לשקר לדיינים היכא שהוא יודע שהאמת עמו.

קידושין ב': חלק ההערות דף כ"ו הערה ל"ט.

דיני נפשות

בענין עינוי הדין, עי' בערך עינוי הדין.

בענין עוד חילוקים בין דיני נפשות לדיני ממונות, עי' בערך דיני ממונות.

בענין אם גר יכול לדון, עי' בערך גרות - דיני גרים.

א. כללי

ב. "לא תענה על ריב"

ג. הלנת דין

ד. הדינים שנוהגים משום הצלה

א. כללי

בענין הא דאין דנין דיני נפשות אלא בזמן שיש סנהדרין בלשכת הגזית.

סנהדרין: קט"ו.

בענין מנלן שהתחילת דין של דיני נפשות צריכה להיות ביום.

סנהדרין: רכ"ו (קטע "והנה באמת").

בענין מנלן שהגמר דין של דיני נפשות צריך להיות ביום.

סנהדרין: רכ"ו.

דברי המאירי שהטעם למה גומרים דיני נפשות ביום הרי זה משום שצריכים להמיתו ביום וא"כ אם יגמרו דינו בלילה יצטרכו לעשות עינוי הדין.

סנהדרין: י"ג (קטע "ועיין לקמן בדף ל"ב"), רכ"ו (קטע ראשון), רכ"ז, רל"א (קטע אחרון).

בענין אם טעמם של רבנן שמצריכים ב' סופרי הדיינים הרי זה כדי שיהיו עדים או האם זה כדי שאם יטעה אחד מהם יוכיח השני עליו.

סנהדרין: רמ"ט.

לפי רבי יהודה שמצריך ג' סופרי הדיינים, האם כל שלשתן מעכבים או האם בדיעבד סגי בתרי, והיכא שליכא אלא תרי האם הוא סובר כרבנן ששניהם כותבים בין דברי המזכין ובין דברי המחייבים או האם אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב דברי המחייבים.

סנהדרין: רמ"ט.

בענין אם מותר לדון בדיעבד גם אם אין ג' שורות תלמידים.

סנהדרין: רמ"ט.

שבלי שני חזינן מותר לדון.

סנהדרין: רמ"ט (קטע "אמנם").

בענין אין דנין שנים ביום אחד.

סנהדרין: רכ"ח.

דעת רס"ג שלקבלת עדות של דיני נפשות סגי בג', ודעת הרמב"ן שצריכים כ"ג כמו הגמ"ד.

סנהדרין: ו' (קטע אחרון), קנ"ז.

בענין אם יש דין של טענת בעל דין בדיני נפשות. ובענין אם מה שהדיינים טוענים בשבילו אין זה רק מדין לימוד זכות אלא משום דין טענה.

סנהדרין: רי"ח.

בענין אם בדיני נפשות יש שלב של עשיית גמר דין, נוסף על מה שעומדים למנין.

סנהדרין: פרק זה בורר ע"ו.

הסברא שהיכא שלא נוכל להורגו בהיתר על פי הגמ"ד, הרי זה גורם שעצם הגמ"ד פסול.

סנהדרין: רל"ג סק"ב.

שיטת הרמב"ם שבדיני נפשות היכא של"ה מחייבים ול"ה פוטרים ואחד אומר איני יודע, פוטרינן אותו מיד בלי שידונו אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע ובלי שיוסיפו עוד אחד, ושיטת הר"ן ששפיר דנין ואם נשאר ל"ה ול"ה מוסיפין עוד אחד. ולגבי ממון כתב הרמב"ם דשפיר דנין אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע.

סנהדרין: רנ"ז, רע"א (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

בענין היכא שהעידו שנים שנגמר דינו של

פלוני בב"ד פלוני, האם זה נחשב שאנו פוסקים על ההוא פלוני פסק דין חדש של מיתה, או האם זה רק בגדר גילוי מילתא שכבר נגמר דינו בהב"ד ההוא. ונפ"מ לענין אם גם ידם של האחרונים מיקרי יד העדים.

סנהדרין: רצ"ב.

בענין למה צריכים האחרונים להזכיר "בב"ד פלוני", וש"פלוני ופלוני עדיו".

סנהדרין: רצ"ג (קטע אחרון).

דברי הרמב"ם והחינוך שלא תבערו אש בכל מושבותיכם הרי זה לאו שלא להעניש בשבת. והוספת החינוך שזה כולל גם שלא ידונו בשבת דהיינו שלא יצוו להעניש.

סנהדרין: רל"ה*.

דברי התוספתא שרק דיני נפשות של מלך בעי בב"ד של ע"א אבל לא מלקות ודיני ממונות שלו.

סנהדרין: קס"ג.

ב. "לא תענה על ריב"

הסוברים שלא תענה על רב, הוא איסור לחלוק על הגדול, והסוברים שאין איסור רק שמתחילין מן הצד שמא לא ירצו לחלוק על הגדול.

סנהדרין: ר"ו.

הדרך שהאוסרים סוברים שבכל זאת תלמיד מותר לענות משום שהלאו נאמר רק להדיינים.

סנהדרין: ר"ו (קטע "ועיין עוד בני").

הסוברים שגם לדיינים מותר לענות בשעת משא ומתן כי הלאו נאמר רק על שעת מנין (וכן לענין לחזור וללמד חובה, ועי' להלן כאן).

סנהדרין: ר"ו (קטע "ועוד י"ל" ולהלן שם), רכ"א סק"א.

הסוברים שבדרך שאלה שפיר מותר לענות.

סנהדרין: ר"ו (קטע אחרון).

המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד בענין אם האיסור שהמלמד זכות לא יחזור וילמד חובה הוא בכלל הלאו של לא תענה על ריב.

סנהדרין: ר"ו (קטע "ועיין ברמב"ם"), (ר"ב), רכ"א סק"א.

בענין אם החיוב של פותחין לזכות ולא לחובה הוא בכלל הלאו של לא תענה על ריב.

סנהדרין: ר"ו (קטע "אמנם עיין"), ר"ח, רכ"א סק"א.

המשמעות מדברי הרמב"ם שאין מחזירין לחובה הוא בכלל הלאו של לא תענה על ריב.

סנהדרין: רט"ו (קטע "ברם" ולהלן (ש).

בענין אם תלמיד המלמד חובה עובר בלא תענה על ריב, ואת"ל שאינו עובר האם סוף הדין שעד אינו מלמד חובה הוא כי לא עדיף מתלמיד, אשר לפ"ז גם עד אינו עובר בלאו אם הוא מלמד חובה (ורק לימוד זכות הוא בכלל הלאו המיוחד בעדים שלא יענה בנפש מהטעם שאמרו בגמ' דהיינו משום שהוא נראה כנוגע בעדות כי אולי הוא מלמד זכות כי הוא ירא שמא יזום על מה שהעיד (חובה), או האם העד שפיר עובר בלאו.

סנהדרין: רי"ט.

בענין מלמד זכות אינו חוזר ומלמד חובה: האם כן הוא אפילו אם טעה בסוגיא דעלמא, או בדבר משנה, או בדבר שהצדוקים מודים בו.

סנהדרין: רכ"א סק"ב (קטע "והנה עיין").

בענין יסוד הדין למה צריכים ב"ד נוטה.

סנהדרין: כ"ה, כ"ו.

הסברא שיסוד הדין למה צריכים נטי' לרעה על פי שנים אינו משום היותו דיני נפשות, אלא משום שע"י חיוב מיתה הרי אנו מוציאים את הדבר מחזקתו, וא"כ ה"ה לכל היכא שרוצים להוציא דבר מחזקתו.

סנהדרין: צ"ו.

ג. הלנת דין

דברי היד רמה שאפשר לעשות הלנת דין אחרי גמר דין.

סנהדרין: רל"ב.

הדרך שיסוד הדין של הלנת דין הרי זה רק השיעור עד כמה צריכים להפך בזכותו, ונאמר בזה שצריכים להפך עד יום המחרת, אבל לא נתחדש כאן שום קיום חדש של מעשה הלנת דין לשם עצמו.

סנהדרין: קמ"ט, ר"ה, רכ"ט.

דברי רש"י שאם אחרי הלנת דין הרי הדיין עודו מחייב, רק ששינה את טעמו, הרי הוא צריך לעשות הלנת דין פעם שני'.

סנהדרין: ק"ג.

ד. הדינים שנוהגים משום הצלה

בענין סנהדרין (ב"ד) שראו (שפתחו) כולן לחובה פוטרין אותו.

סנהדרין: קמ"ט - קנ"א, ר"ב.

בענין היכא שפתחו כולם לחובה דפוטרין אותו, האם מותר לאחד מהם לחזור וללמד זכות, אשר מעתה יחייבו אותו.

סנהדרין: ר"ב.

הדרך שפותחין לזכות אינו רק משום הצלה, אלא יש לזה גם ילפותא, וממילא הרי זה גם בגדר גזיה"כ גם בלא טעמא דהצלה.

סנהדרין: ר"ה, ר"ח.

הדרך שגם בנוגע להא שבדיני נפשות מתחילין מן הצד, נתחדש לבסוף דין מסוים לשם עצמו, ולא רק דין של הצלה.

סנהדרין: ר"ה.

הדרך שהיכא שבגלל הצלה נתחדש באמת דין מסוים חדש לשם עצמו, אז אפשר ללמוד מההיקש של משפט אחד שדין זה נוהג גם בדיני ממונות, אבל לא היכא שסוף הדין הוא רק קיום של והצילו העדה.

סנהדרין: ר"ה.

המשמעות מדברי הרמב"ם שבדיני נפשות אם אחרי גמ"ד אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות, ונראה להם הטעם, בתחילה סותרים את דינו אחרי ששומעים את הטעם, ורק אח"כ מתחילים לדון על דבריו, ולפ"ז אם אדם אחר הרג אותו אז, הרי הוא מתחייב עליו כי כבר אינו בגדר גברא קטילא (אלא

שמשמע מדברי הרמב"ם שצריכים לכה"פ שיהי' נראה להם הטעם, כלומר ששמעו את הדברים, דרק אז סותרים את הדין, ולא סגי בזה שיאמר רק שיש לו ללמד עליו זכות).

סנהדרין: רט"ו, רע"ו.

דברי רש"י שלאחר גמ"ד הרי הוא גברא קטילא ושוב אין לנו לחפש בזכותו ולהצילו.

סנהדרין: רע"ח.

ביאור השאלה אם הסודר שמניפין בו והסוס שרץ ומעמידו הרי הם באים משלו או משל ב"ד.

סנהדרין: רע"ח (קטע אחרון).

בענין היכא ששנים מהדיינים מזכים מטעם אחד מפסוק אחד, אשר בכה"ג מונין להם שנים, האם יכול אחד מהם לחזור ולזכות אותו מאותו טעם אבל מפסוק אחר, אשר זה יגרום שנמנה אותם רק לאחד.

סנהדרין: ר"כ.

בענין היכא ששנים מזכין מטעם אחד משני פסוקים, דאין מונין להם אלא אחד, האם יכול אחד מהם לחזור לחובה, דהא עי"ז אינו ממעט את מנין המזכין אבל הרי הוא מרבה את מנין המחייבים.

סנהדרין: ר"כ.

בענין אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים.

סנהדרין: רמ"ה, רמ"ו.

הוריות: נ"ב.

שהיכא שיש לו בנים ונסתרס הרי הוא נשאר כשר.

סנהדרין: רמ"ו (קטע ראשון).

הדרך שאם היו לו בנים ומתו הרי הוא נשאר כשר, אבל אם היו לו בנים ומתו ואח"כ גם נסתרס הרי הוא פסול. וזהו מה ש"סריס" בא להוסיף.

סנהדרין: רמ"ו (קטע "ואפשר").

דברי השבות יעקב בשם הרשב"א בתשובה, וכן רבינו יונה, שגם אם בתחילה הי' בחור, מעבירין אותו מדיני נפשות כשהוא מזדקן,

ודלא כשט"מ בסוף ספר חמרא וחיי.

סנהדרין: רמ"ו ובההערה השני'.

עוד בענין אם מעבירין אותו מדיני נפשות היכא שבתחילה הי' בחור ואח"כ נזדקן.

הוריות: נ"ב (קטע "ועוד י"ל").

הדרך שזקן או מי שאין לו בנים פסול לדיני נפשות רק לכתחילה אבל לא בדיעבד, והדרך שהוא פסול גם בדיעבד, והדרך שאם הוא פסול גם בדיעבד הרי זה גורם שהוא פסול לכל דבר כי אין סומכים אלא מי שראוי לכל דבר, והדרך שצריכים ראוי לכל הדברים רק לכתחילה.

סנהדרין: רמ"ו.

הוריות: נ"ב (קטע "ועיין בקרן אורה" ולהלן שם).

שאם רצה ללמד חובה על עצמו משתקין אותו כמו שעושים בהתלמידים.

סנהדרין: רי"ח (קטע ראשון).

דיני שמים

בענין החיוב מדיני שמים שיש על האומר לחבירו להעיד עדות שקר או להזיק, עי' בערך מסית.

בענין מאיפוא ילפינן חיוב תשלומין בדיני שמים בגרמא בניזקין.

קידושין ג': ל"ז בההערה הראשונה.

ב"ק א': ש"כ.

בענין אם בשביל החיוב לשלם מדיני שמים בגרמא בניזקין צריכים שיעבור על האיסור מזיק.

ב"ק א': תרפ"ח סק"ג.

דרכו של הקצה"ח שחיוב תשלומין מדיני שמים, ועונש בידי שמים, הרי הם שני דברים נפרדים.

קידושין ג': ל"ז סק"ד.

ב"ק א': ש"כ, תרפ"ז.

ב"ק ב': שכ"ח.

ב"מ: פרק המפקיד קפ"ה.

סנהדרין: פרק זה בורר פ"ב (קטע "ומדברי הקצה"ח" ולהלן שם).

שמים ומש"ה רק חסידים מקיימים אותם.
כתובות ב': ל"ג.
ב"ק ב': רע"ז, של"א (קטע "והנה
בסי' רכ"ב" ולהלן שם).
חומש: פר' אחרי מות, וחי בהם
(י"ח, ה') [א] (קטע "ולכאורה יש
להסביר").

דם

בענין אם דם חשיב בגדר בשר.
סנהדרין: ל"א.
זבחים ב': תקצ"ז*, תר"ב (קטע
ראשון וקטע "ועי' גם").
שאפילו אם חשיב בגדר בשר אבל אינו
נפסל ביוצא כיון שגם בלי היותו יוצא הרי
הוא אסור באכילה, ולא מיפסל משום יוצא
אלא דבר שבלי העובדא שיצא ממחיצתו
הי' מותר באכילה.
זבחים ב': תקצ"ז*.
הדרך שרק בדם הנפש נאמר שאין חייבים
עליו משום פיגול, וכן שאין מועלים בו,
אבל לא בדם האברים.
זבחים ב': תר"ח.
שיטת רש"י שגם בדם שייך האיסור של כל
שממנו לאשים הרי הוא בכל תקטירו.
זבחים ב': תרמ"ג.
בענין אם אומרים בדם אם עלה לא ירד
היכא שעלה על הכבש, כמו שאומרים
בנקטרים.
זבחים ב': תרנ"א.
בענין אם אומרים גם בדם שאין לינה
מועלת בראשו של מזבח כמו שאומרים
בנקטרים.
ב"ק ב': המשך פרק מרובה צ"ה,
תכ"ח.
סנהדרין: רע"ד (קטע ראשון).

דמאי

שבמקומות שלא כבשו עולי בבל אין איסור
דמאי.
גיטין: פרק המביא גט רכ"ז.
שבסוריא נוהג דמאי.
גיטין: פרק המביא גט רכ"ז.
שלפי הפ"י שסובר שרובא וחזקה רובא

חומש: פר' בראשית, ויאמר ה'
אלקים אל הנחש כי עשית זאת (ג',
י"ד) (קטע "ומדברי הקצה"ח"
ולהלן שם).

דברי המקנה שליכא שום חיוב תשלומין
מדיני שמים אלא רק עונש לחוד, רק
שהירא לנפשו ישלם כדי להפטר מן
העונש.

קידושין ג': ל"ז סק"ד.

סנהדרין: פרק זה בורר (קטע
"ומדברי הקצה"ח").

חומש: פר' בראשית, ויאמר ה'
אלקים אל הנחש כי עשית זאת (ג',
י"ד) (קטע "ומדברי הקצה"ח").

ש"גורם דגורם" אסור ומענישין אותו מן
השמים, אבל פטור מלשלם מדיני שמים.

קידושין ג': י"ז (קטע "שור"ר),
ל"ז בהערה הראשונה.

ב"ק א': ש"כ, תרפ"ה (קטע
אחרון), תרפ"ט.

ב"ק ב': מראה מקומות בענין גרמא
וגרמי (בסוף הכרך) א' סק"ה.

ב"ב א': קנ"א סק"א (הדרך שרבי
יוסי סובר דמותר) (קטע "וע"ע
במשנת"), סק"ד ובהערה שם,
סק"ה (קטע "ונראה" וקטע "מיהו
מה").

בענין אם שייך חיוב תשלומין מדיני שמים
כשיש אדם שחייב לשלם מדיני אדם.

קידושין ג': ל"ז סק"ב סק"ו.

ב"ק א': ש"כ, תרפ"ה, תרפ"ו.

דברי רש"י בב"מ שהיכא שחייב מדיני
שמים מהני תפיסה.

קידושין ב': שט"ו (קטע ראשון
ולהלן שם).

ב"ק ב': נ"ב.

סנהדרין: ע"ה (קטע "ולכאורה יש
לישב").

בענין מדת חסידות לעומת חיוב מדיני
שמים: האם הדברים שהם משום מדת
חסידות הם דברים שאינו חייב בהם או
האם שפיר חייבים בהם כמו על הדברים
שהם מדיני שמים רק שאין נענשים עליהם
כמו שנענשים על הדברים שהם מדיני

עדיף הרי זה איירי רק בחזקה דאיתרע אבל חזקה דלא איתרע (כגון חזקת טבל) עדיף מרוב (כגון רוב עמי הארץ מעשרין), א"כ דמאי ה' צריך להיות אסור מדאורייתא. כתובות ב': קפ"ז.

דניאל

בענין אם ה' מאנשי כנסת הגדולה.

אבות: פרק ראשון ו'.

חומש: פר' בראשית, המן העץ (ג'), י"א (א) סק"ב (קטע "והנה באמת" וקטע "ובאמת").

דמויות ותקופות: אנשי כנסת הגדולה ב'.

דעת תורה

ע' בזה בערך אמונה.

דרכי אמורי

דברי הסמ"ג שיש שני דרכי אמורי, א', אלו שאסורים משום נישוש, ב', אלו שאסורים משום חוקות עכו"ם.

ע"ז: ק"י.

דשן

א. תרומת הדשן (לצד המזבח)

ב. הוצאת הדשן (חוץ לעזרה)

א. תרומת הדשן (לצד המזבח)

השיטה שבתרומת הדשן צריכים בדוקא בגדי כהונה משוחקין, והשיטה שאין צריכים בדוקא משוחקים אבל הרי היא מותרת במשוחקין, והשיטה שתרומת הדשן שוה לכל העבודות ואסורה במשוחקין.

זבחים ב': רי"א.

חומש: פר' צו, ילבש (ו', ג').

המחלוקת בין רבי אליעזר ותנא דבי רבי ישמעאל אם בעל מום פסול לתרומת הדשן (תנא דבי ר"י) או לא (ר"א), והמחלוקת בין רבי יוחנן וריש לקיש אם לפי רבי אליעזר תרומת הדשן היא בד' בגדים (ר"י) או האם רק בכתונת ומכנסים (ר"ל).

זבחים ב': קפ"ד.

חומש: פר' צו, ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו (ו', ג'). בענין שלפי ריש לקיש שתרומת הדשן היא רק בכתונת ומכנסים האם יש בזה פסול של יתור בגדים אם ילבש גם מצנפת ואבנט.

זבחים ב': קפ"ד (קטע אחרון).

חומש: פר' צו, ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו (ו', ג'). בענין אם תרומת הדשן חשיבא עבודת לילה או עבודת יום.

זבחים ב': רצ"ה.

שיטת הרמב"ם שזמן תרומת הדשן הוא מעלות השחר ולא קודם.

זבחים ב': רצ"א.

בענין אם היכא שקידש ידיו ורגליו לעבודת לילה הרי הוא צריך עוד קידש לתרומת הדשן.

זבחים ב': רצ"ו.

בענין היכא שקידש הכהן גדול ביוה"כ את ידיו ורגליו לתרומת הדשן לפני עלות השחר, האם הוא צריך לקדש עוד הפעם קידוש ראשון לאחר שעלה עמוד השחר כדי להשלים את המנין של י' הקידושים.

זבחים ב': רנ"ז בהערה, ובסק"ה.

ב. הוצאת הדשן (חוץ לעזרה)

בענין איפוא ה' בית הדשן, ובענין איך קובעים אותו להיות בגדר בית הדשן.

זבחים ד': כ"ג.

דברי רש"י שאפשר להוציא את הדשן ישר מן המערכה בלי להעלותו לתפוח.

זבחים ב': רצ"ח, ש"ב.

חומש: פר' צו, והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה וגו' (ו', ד').

דברי רש"י שלהוציא את הדשן לחוץ להעזרה ממקום המערכה או לסלקו להתפוח צריך קידוש ידים ורגלים, והדרך שאין צריכים קידוש.

זבחים ב': רצ"ח, ש"ב.

חומש: פר' צו, והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה וגו' (ו', ד').

אל מחוץ למחנה וגו' (ו', ד') (קטע
 "וע"ע בחידושי הגרי"ז").

הקושיא שאיך אפשר לומר שהוצאת הדשן
 מן העזרה צריכה קידוש ידים ורגלים לפי
 הצד שיציאה מן העזרה פוסלת את
 הקידוש.

זבחים ב': ש"ב (קטע "ושוב
 הסיק"), ש"ב.

חומש: פר' צו, והוציא את הדשן
 אל מחוץ למחנה וגו' (ו', ד') (קטע
 "ושוב הסיק").

דברי הגרי"ז בדעת הרמב"ם שהוצאת הדשן
 (שעושה אחרי שעשה תרומת הדשן על ידי
 שמרים מקצת דשן ושמו אצל המזבח)
 מתחלקת לשני שלבים, א', סילוק מן
 המזבח ונתינתו למטה, ובעינן לזה קידוש
 ידים ורגלים, ב', ההוצאה, והשלב השני
 הזה אינו בגדר עבודה רק שבכל זאת אין
 בעלי מום עושים אותו.

זבחים ב': ש"ב (קטע "שו"ר"
 ולהלן שם).

חומש: פר' צו, והוציא את הדשן